

**Αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 5ης Απριλίου 1993 σχετικά με τις
καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με
καταναλωτές στην κυπριακή έννομη τάξη**

Μαριάννα Τσαγκάρη

Αριθμός Λέξεων : 17032

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

2. ΟΔΗΓΙΑ 93/13/ΕΟΚ

I. Πεδίο εφαρμογής

II. Διαφάνεια ρητρών

III. Καταχρηστικότητα ρητρών

IV. Προβλεπόμενες διαδικασίες ως προς τη χρήση των καταχρηστικών ρητρών

V. Εξουσία εθνικού δικαστηρίου για αυτεπάγγελτη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών

VI. Συνέπειες διαπιστώσεως της καταχρηστικότητας ρητρών

2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ

3. ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

I. Νομοθεσία

α. Ο περί Καταχρηστικών Ρητρών σε Καταναλωτικές Συμβάσεις Νόμος του 1996

β. Ο περί Προστασίας του Καταναλωτή Νόμος του 2021

II. Αποφάσεις κυπριακών Δικαστηρίων

α. Συλλογική προστασία καταναλωτών

β. Ατομική προστασία καταναλωτών

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (« ΕΕ») επιδιώκει να διασφαλίζει στους καταναλωτές υψηλό επίπεδο προστασίας, κάτι το οποίο καθίσταται ξεκάθαρο από το λεκτικό του **άρθρου 38 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης**¹. Αυτή η προστασία μπορεί να επιτευχθεί μόνο εάν δίδεται στους καταναλωτές ή τα πρόσωπα που έχουν έννομο συμφέρον προώθησης των συμφερόντων των καταναλωτών το δικαίωμα της πραγματικής δικαστικής προσφυγής².

Οι ως άνω επιταγές διαπνέουν την εφαρμογή της **Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993**, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές (« Οδηγία 93/13/ΕΟΚ»)³.

Με την παρούσα εργασία θα επιχειρηθεί να εξεταστεί κατά πόσο η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ, εφαρμόζεται στην κυπριακή έννομη τάξη με αποτελεσματικό τρόπο. Θα γίνει επίσης προσπάθεια να εξετασθούν οι λόγοι της τυχόν μη αποτελεσματικής εφαρμογής της ως άνω Οδηγίας.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία κεφάλαια. Στο πρώτο θα γίνει ανάλυση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ και ειδικότερα του επιδιωκόμενου σκοπού της Οδηγίας, του πεδίου εφαρμογής της Οδηγίας και της ερμηνείας των ουσιαστικών διατάξεών της. Η πιο πάνω ανάλυση θα γίνει κυρίως με αναφορά στην νομολογία του Δικαστηρίου Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΔΕΕ»).

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα γίνει ευσύνοπτη αναφορά στις γενικές αρχές της ΕΕ όσον αφορά την αποτελεσματική εφαρμογή των Οδηγιών από τα κράτη μέλη.

¹ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, C/364/1-22, Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 18.12.2000

² Βλ. άρθρο 47 του Χάρτη (υποσημείωση πιο πάνω) το οποίο στο πρώτο εδάφιο του ορίζει ότι:

«Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο παρόν άρθρο.»

³ Βλ. απόφαση Pohotovost', EU:C:2014:101, σκέψη 52

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα εξετασθεί το πως η Οδηγία έχει μεταφερθεί και εφαρμόζεται στην κυπριακή έννομη τάξη, τόσο σε νομοθετικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο αποφάσεων των Δικαστηρίων.

2. ΟΔΗΓΙΑ 93/13/ΕΟΚ

Η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ εφαρμόζεται από τις 16 Απριλίου 1993 και έπρεπε να θεσπιστεί νομοθετικά από τις χώρες της ΕΕ έως τις 31 Δεκεμβρίου 1994. Σκοπός της Οδηγίας είναι να παρέχει ένα υψηλό σύστημα προστασίας για τον καταναλωτή.

Η Οδηγία εδράζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής είναι το ασθενές μέρος έναντι του επαγγελματία, τόσο σε επίπεδο πληροφόρησης όσο και σε επίπεδο διαπραγματευτικής δυνατότητας. Η ως άνω κατάσταση υποχρεώνει τον καταναλωτή να προσχωρήσει στους όρους που έχει καταρτίσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας, χωρίς να έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει το περιεχόμενο τους⁴. Συνάγεται, λοιπόν, ότι η Οδηγία αναγνωρίζει ότι στις καταναλωτικές συμβάσεις και δη στην περίπτωση των προδιατυπωμένων ρητρών, υφίσταται μία ανισορροπία και ανισότητα μεταξύ των μερών.

Ο επιδιωκόμενος σκοπός της Οδηγίας είναι η αποκατάσταση της τυπικής ισορροπίας που εγκαθιδρύει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με πραγματική ισορροπία, ικανή να αποκαταστήσει τη μεταξύ τους ισότητα⁵. Η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη μέλη μια υποχρέωση αποτελέσματος, στην προκειμένη περίπτωση την αποτροπή

⁴ Βλ. απόφαση C-240/98 έως C-244/98, *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*, Σκέψη 25 καθώς και αποφάσεις *Pohotovost'*, [EU:C:2014:101](#), σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, *Kásler και Káslerné Rábai*, C-26/13, [EU:C:2014:282](#), σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία

⁵ Βλ. αποφάσεις C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro v Centro Móvil Milenium SL*, απόφαση ημερομηνίας 26.10.2006 σκέψη 36, C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones*, απόφαση ημερομηνίας 6.10.2009 σκέψη 30 και C-453/10, *Jana Pereničová και Vladislav Perenič κατά SOS financ spol. s r. o.*, απόφαση ημερομηνίας 15.3.2012, σκέψη 28

δεσμεύσεως των καταναλωτών με ρήτρες που κρίνονται καταχρηστικές, τηρουμένων των όρων της εθνικής νομοθεσίας. Σύμφωνα δε με την **6^η αιτιολογική έκθεση**:

*« [...]προκειμένου να διευκολυνθεί η δημιουργία της εσωτερικής αγοράς και να διασφαλίζεται η προστασία του πολίτη ως καταναλωτή κατά την απόκτηση αγαθών και υπηρεσιών με συμβάσεις που διέπονται από την νομοθεσία κρατών μελών διάφορων του κράτους του καταναλωτή, **είναι ουσιώδους σημασίας να καταργηθούν οι καταχρηστικές ρήτρες**»*

(ο τονισμός είναι της υπογράφουσας)

Σχετικό είναι επίσης το **άρθρο 6 της Οδηγίας**, το οποίο θα αναλυθεί σε κατοπινό στάδιο της παρούσας εργασίας.

Περαιτέρω, σύμφωνα με την Οδηγία 93/13/ΕΟΚ, η αποτελεσματικότερη προστασία των καταναλωτών μπορεί να επιτευχθεί σε επίπεδο ΕΕ με τη θέσπιση ενιαίων κανόνων αναφορικά με τις καταχρηστικές ρήτρες οι οποίες θα εφαρμόζονται σε κάθε σύμβαση που συνάπτεται μεταξύ επαγγελματιών και καταναλωτών⁶. Λόγω, ωστόσο, των διαφορών που υφίστανται στις εθνικές νομοθεσίες, η Οδηγία αναγνωρίζει ότι μόνο ελάχιστη εναρμόνιση είναι δυνατό να επιτευχθεί⁷.

Ως εκ τούτου η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ θεσπίζει τα γενικά κριτήρια εκτίμησης του καταχρηστικού χαρακτήρα μίας συμβατικής ρήτρας⁸. Η ακριβής ρύθμιση των ένδικων βοηθημάτων που προβλέπονται αφήνεται στα κράτη μέλη. Δίδεται δε η δυνατότητα στα κράτη μέλη να παρέχουν υψηλότερο επίπεδο προστασίας στον καταναλωτή μέσω εθνικών διατάξεων αυστηρότερων από τις διατάξεις της παρούσας οδηγίας⁹.

⁶ Βλ. 10^η αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ

⁷ Βλ. 12^η αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ

⁸ Βλ. 15^η αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ

⁹ Βλ. υποσημείωση 7 πιο πάνω

I. Πεδίο εφαρμογής

Η υπό κρίση οδηγία καλύπτει κάθε σύμβαση μεταξύ καταναλωτή και επαγγελματία, είτε αυτή είναι γραπτή ή προφορική¹⁰.

Ως καταναλωτής ορίζεται μόνο φυσικό πρόσωπο, ο οποίος ενεργεί για σκοπούς που είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες¹¹. Η δε έννοια του καταναλωτή έχει αντικειμενικό χαρακτήρα και δεν συνδέεται με τις ειδικές γνώσεις που μπορεί να έχει ένας καταναλωτής. Στην απόφαση **C-110/14 Costea**¹² κρίθηκε ότι το κριτήριο ως προς το εάν ένα φυσικό πρόσωπο εμπίπτει στην έννοια του «καταναλωτή» είναι ο σκοπός για τον οποίο το πρόσωπο συνάπτει τη σύμβαση. Εάν ενεργεί εκτός της επαγγελματικής του δραστηριότητας, ακόμη κι αν μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι ένας δικηγόρος – όπως ήταν τα πραγματικά περιστατικά της ως άνω υπόθεσης- διαθέτει υψηλό επίπεδο ειδικών γνώσεων, συνεπώς είχε τις αναγκαίες γνώσεις ώστε να εκτιμήσει τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτρας πριν από την υπογραφή της σύμβασης, τούτο δεν επιτρέπει να συναχθεί ότι ο δικηγόρος δεν αποτελεί ασθενές μέρος σε σχέση με ένα επαγγελματία. Εξ άλλου το σύστημα προστασίας που στηρίζεται η Οδηγία δεν αφορά μόνο την έλλειψη πληροφόρησης που μπορεί να έχει ένας καταναλωτής, αλλά και τη δυνατότητα του καταναλωτή να διαπραγματευτεί επί ίσοις όροι. Τούτο εφόσον κατά πρώτο οι όροι έχουν εκ των προτέρων καταρτιστεί από τον επαγγελματία και κατά δεύτερο, ο καταναλωτής δεν μπορεί στην πραγματικότητα να ασκήσει επιρροή επί αυτών¹³.

¹⁰ Βλ. 11^η αιτιολογική έκθεση της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ

¹¹ Το άρθρο 2 παράγραφος (β) ορίζει τα εξής: « Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας νοούνται ως:

....

β) "καταναλωτής": κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο, κατά τις συμβάσεις που καλύπτει η παρούσα οδηγία, ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι είναι άσχετοι με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες- [...]»

¹² βλ. απόφαση C- 110/14, Horatiu Ovidiu Costea, απόφαση ημερομηνίας 3.9.2015

¹³ Βλ. υποσημείωση 12 αμέσως πιο πάνω, σκέψη 27

Στις Κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία και την εφαρμογή της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αναφέρονται τα εξής σχετικά:

*«[...] Οι έννοιες του «επαγγελματία» και του «καταναλωτή» είναι λειτουργικές έννοιες που βασίζονται στον ρόλο των συμβαλλομένων μερών όσον αφορά την επίμαχη σύμβαση. Παράλληλα, η έννοια του «καταναλωτή» είναι αντικειμενική και αντικατοπτρίζει την κατά κανόνα ασθενέστερη θέση του αντισυμβαλλόμενου του επαγγελματία, γεγονός που σημαίνει ότι η ανώτερη γνώση και εμπειρία ενός συγκεκριμένου καταναλωτή δεν επαρκούν για να μη θεωρηθεί το εν λόγω πρόσωπο «καταναλωτής» για τους σκοπούς της οδηγίας για τις καταχρηστικές ρήτρες[...]*¹⁴.

Εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της διαφοράς να εξακριβώσει κατά πόσο μία σύμβαση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας και λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των ενόπιον του στοιχείων και ιδίως τους όρους της σύμβασης αυτής, να εξακριβώσει περαιτέρω κατά πόσο ένα φυσικό πρόσωπο μπορεί να χαρακτηριστεί ως «καταναλωτής» εν τη έννοια της Οδηγίας. Για τον σκοπό αυτό, ο εθνικός δικαστής πρέπει να λάβει υπόψη όλες τις περιστάσεις της προκειμένης περιπτώσεως και, κυρίως, τη φύση του αγαθού ή της υπηρεσίας που αποτελεί το αντικείμενο της εξεταζόμενης συμβάσεως, που δύνανται να αποδείξουν για ποιο σκοπό αποκτάται το αγαθό ή παρέχεται η υπηρεσία¹⁵.

Από την άλλη πλευρά, δηλαδή αυτών των επαγγελματιών, σύμφωνα με την ερμηνεία που δίδεται από το άρθρο 2 παράγραφος (γ) της Οδηγίας, αφορά φυσικά ή νομικά πρόσωπα που ενεργούν στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, είτε αυτή είναι δημόσια, είτε αυτή είναι ιδιωτική.

Με την υπό κρίση Οδηγία, όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, μόνο μερική εναρμόνιση επιτυγχάνεται. Αυτή καλύπτει συγκεκριμένες συμβάσεις, ήτοι στις συμβάσεις που δεν υπήρξε

¹⁴ Κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία και την εφαρμογή της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 5^{ης} Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019, σελ.8-11

¹⁵ Βλ. υποσημείωση 12, σκέψη 22

ατομική διαπραγμάτευση μεταξύ των μερών όσων αφορά τους όρους της σύμβασης. Αφορά δηλαδή όρους οι οποίοι είναι προδιατυπωμένοι (από τον επαγγελματία) και το περιεχόμενο των οποίων εκ των πραγμάτων δεν μπορούσε να επηρεάσει ο καταναλωτής ¹⁶.

Η Οδηγία ξεκαθαρίζει ότι ακόμη κι αν υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση για κάποια στοιχεία της ρήτρας ή έστω για μία μεμονωμένη ρήτρα, δεν αποκλείεται η εφαρμογή της Οδηγίας στο υπόλοιπο μέρος της σύμβασης, εάν η συνολική αξιολόγηση της σύμβασης οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρόλα αυτά, πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης. Εάν υφίσταται δε τέτοιος ισχυρισμός από τον επαγγελματία, τότε ο τελευταίος φέρει το βάρος απόδειξης του ισχυρισμού του. Η εναπόθεση του βάρους απόδειξης στον επαγγελματία είναι εύλογη. Τούτο καθότι η Οδηγία στηρίζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής αποτελεί το ασθενές μέρος στη σύμβαση και συνεπώς δεν θα έπρεπε να φέρει στους ώμους του το βάρος απόδειξης ενός ισχυρισμού, η απόδειξη του οποίου, θα είχε ως αποτέλεσμα τη μη εφαρμογή της Οδηγίας στη μεταξύ των μερών διαφοράς, επηρεάζοντας έτσι τα δικαιώματα του καταναλωτή.

Η δε υπογραφή του καταναλωτή στο τέλος της σύμβασης ή για την επιβεβαίωση επιμέρους ρητρών ή ότι έχει σημειώσει ιδιοχειρώς ότι έχει κατανοήσει μία συγκεκριμένη ρήτρα, δεν επιτρέπει να συναχθεί το συμπέρασμα ότι η συμβατική ρήτρα αποτέλεσε πράγματι αντικείμενο

¹⁶ Άρθρο 3 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ προνοεί τα κάτωθι:

1 . Ρήτρα σύμβασης που δεν απετέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης θεωρείται καταχρηστική όταν παρά την απαίτηση καλής πίστης δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα απορρέοντα από τη σύμβαση.

2. Θεωρείται πάντοτε ότι η ρήτρα δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, όταν έχει συνταχθεί εκ των προτέρων και όταν ο καταναλωτής εκ των πραγμάτων, δε μπόρεσε να επηρεάσει το περιεχόμενό της ιδίως στα πλαίσια μιας σύμβασης προσχώρησης. Το γεγονός ότι για ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ή για μια μεμονωμένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, δεν αποκλείει την εφαρμογή του παρόντος άρθρου στο υπόλοιπο μιας σύμβασης εάν η συνολική αξιολόγηση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, παρ' όλα αυτά, πρόκειται για σύμβαση προσχώρησης. Εάν ο επαγγελματίας ισχυρίζεται ότι για μια τυποποιημένη ρήτρα υπήρξε ατομική διαπραγμάτευση, φέρει το βάρος της απόδειξης.

3 . Το παράρτημα περιέχει ενδεικτικό και μη εξαντλητικό κατάλογο ρητρών που είναι δυνατόν να κηρυχθούν καταχρηστικές.

ατομικής διαπραγμάτευσης και ότι ο καταναλωτής μπόρεσε πράγματι να επηρεάσει το περιεχόμενο της εν λόγω ρήτρας¹⁷.

Ωστόσο, οι ρήτρες οι οποίες αναπαράγουν διατάξεις αναγκαστικού δικαίου ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη εξαιρούνται από την εφαρμογή της Οδηγίας¹⁸. Αυτό εδράζεται στη συλλογιστική ότι ο εθνικός νομοθέτης έχει προβεί στην εξισορρόπηση του συνόλου των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων σε ορισμένες συμβάσεις και ως εκ τούτου τεκμαίρεται ότι η συγκεκριμένη νομοθετική διάταξη δεν προκαλεί ανισορροπία μεταξύ των μερών¹⁹. Πρέπει να τονιστεί ότι όταν προβλέπεται εξαίρεση από την εφαρμογή της Οδηγίας, λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της Οδηγίας, η εξαίρεση αυτή πρέπει να ερμηνεύεται συσταλτικώς, έτσι ώστε να μην αφήνεται κενό εις την εφαρμογή το γράμμα της Οδηγίας²⁰.

Επί τη βάση των ανωτέρω, από την απόφαση **RWE Vertrieb**²¹ προκύπτει ότι η εξαίρεση αυτή τυγχάνει εφαρμογής όταν ικανοποιούνται δύο προϋποθέσεις. Από την μία, η συμβατική ρήτρα πρέπει να απηχεί νομοθετική ή κανονιστική διάταξη, από την άλλη η νομοθετική διάταξη πρέπει να είναι διάταξη αναγκαστικού δικαίου²².

¹⁷ Βλ. υπόθεση C-452/18, XZ, απόφαση 9.7.2020, σκέψη 38

¹⁸ Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ ορίζει τα εξής:

«Οι ρήτρες της σύμβασης που απηχούν νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις αναγκαστικού δικαίου καθώς και διατάξεις ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες έχουν προσχωρήσει τα κράτη μέλη ή η Κοινότητα, ιδίως στον τομέα των μεταφορών, δεν υπόκεινται στις διατάξεις της παρούσας οδηγίας.»

Βλ. επίσης την 13^η αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 93/13/ ΕΟΚ

¹⁹ Βλ. υπόθεση C-92/11, RWE Vertrieb AG, απόφαση ημερομηνίας 21.3.2013, Σκέψη 28

²⁰ Βλ. υπόθεση C-34/13 Kušionová, απόφαση ημερομηνίας 10.9.2014, Σκέψη 77

²¹ Βλ. υπόθεση C-92/11 RWE Vertrieb AG, απόφαση ημερομηνίας 21.3.2013

²² Βλ. υπόθεση C-34/13 Kušionová, απόφαση ημερομηνίας 10.9.2014, Σκέψη 78

Ειδικότερα στην ως άνω απόφαση κρίθηκε ότι εάν μία ρήτρα αναπαράγει νομοθετική διάταξη η οποία κατά το εθνικό δίκαιο εφαρμόζεται σε ορισμένες κατηγορίες συμβάσεων, η χρήση της ίδιας ρήτρας σε άλλες κατηγορίες συμβάσεων δεν μπορεί να εξομοιωθεί με την εκ μέρους του εθνικού νομοθέτη εξισορρόπηση του συνόλου των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλόμενων μερών. Συνεπώς δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για μη εφαρμογή των προνοιών της Οδηγίας στη συγκεκριμένη ρήτρα ή σύμβαση²³. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι εάν ίσχυε το αντίθετο, θα ερχόταν σε αντίθεση με την όλη φιλοσοφία του οικοδομήματος της Οδηγίας καθότι θα δημιουργούσε ενδεχομένως τις συνθήκες έτσι ώστε οι επαγγελματίες να αποφεύγουν το έλεγχο καταχρηστικότητας επί όρων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, ήτοι που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, με την πρόφαση ότι αυτές οι ρήτρες αναπαράγουν εθνική νομοθετική διάταξη²⁴.

II. Διαφάνεια ρητρών

Η Οδηγία επιβάλλει όπως όλες οι ρήτρες των συμβάσεων που εμπίπτουν στην εφαρμογή της Οδηγίας πληρούν τις απαιτήσεις της διαφάνειας, της καλής πίστεως και της ισορροπίας²⁵.

Ανεξαρτήτως δε εάν μία ρήτρα αφορά το « κύριο αντικείμενο της σύμβασης» ή « το ανάλογο ή μη της μεταξύ της τιμής και της αμοιβής και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα», επιβάλλεται « πάντοτε» να είναι διατυπωμένη με τρόπο σαφή και κατανοητό. Καθίσταται ξεκάθαρο από την νομολογία του ΔΕΕ ότι η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης, δηλαδή η απαίτηση για διαφάνεια, ισχύει εν πάση περιπτώσει σε κάθε ρήτρα ακόμη και αν εκφεύγει του ελέγχου καταχρηστικότητας δυνάμει του **άρθρου 3, παράγραφος 1**, της Οδηγίας. Η απαίτηση που επιβάλλεται από την Οδηγία για διατύπωση των όρων με σαφή και κατανοητό τρόπο σύμφωνα με το **άρθρο 4 παράγραφο 2** της Οδηγίας έχει το ίδιο περιεχόμενο με την απαίτηση του **άρθρου 5** της Οδηγίας²⁶. Το **άρθρο 5** της Οδηγίας προνοεί ότι σε περίπτωση

²³ Βλ. υποσημείωση 21, Σκέψη 29

²⁴ Βλ. υποσημείωση 21, Σκέψεις 30 και 31

²⁵ Intel, C-472/10, [EU:C:2012:242](#), σκέψη 22, και RWE Vertrieb, C-92/11, [EU:C:2013:180](#), σκέψεις 42 έως 48

²⁶ Βλ. 20^η αιτιολογική σκέψη της οδηγίας:

προδιατυπωμένων συμβατικών ρητρών, οι ρήτρες πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο²⁷.

Η απαίτηση περί σαφούς και κατανοητής διατύπωσης της συμβατικής ρήτρας που επιβάλλει η Οδηγία δεν αφορά μόνο τον κατανοητό της χαρακτήρα από τυπική και γραμματική άποψη. Θα πρέπει να είναι σαφείς και κατανοητές οι οικονομικές και/ή νομικές συνέπειες που μπορεί η εφαρμογή της ρήτρας να έχει για τον καταναλωτή καθώς και το πως η συγκεκριμένη ρήτρα σχετίζεται με τις υπόλοιπες ρήτρες. Θα πρέπει, συναφώς, η ρήτρα να είναι με τέτοιο τρόπο διατυπωμένη έτσι ώστε να είναι σε θέση ο καταναλωτής να εκτιμήσει και να προβλέψει, βάσει σαφών και κατανοητών κριτηρίων, τις οικονομικές και/ή νομικές συνέπειες που συνεπάγονται με την εφαρμογή της ρήτρας²⁸.

Για την εκτίμηση του κριτηρίου της διαφάνειας που επιβάλλει η Οδηγία σε σχέση με τους συμβατικούς όρους, σημαντική είναι η πληροφόρηση που δίδεται στον καταναλωτή, πριν τη σύναψη της συμβάσεως, σχετικά με τους συμβατικούς όρους καθώς και τις συνέπειες της εν λόγω συνάψεως. Βάσει ιδίως αυτής της πληροφόρησης, ο καταναλωτής αποφασίζει εάν επιθυμεί να δεσμευτεί από τους τυποποιημένους όρους που έχει διατυπώσει εκ των προτέρων ο επαγγελματίας²⁹.

« ότι οι συμβάσεις πρέπει να συντάσσονται με σαφή και κατανοητό τρόπο· ότι ο καταναλωτής πρέπει να έχει πράγματι την ευκαιρία να λάβει γνώση όλων των ρητρών και ότι σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να υπερισχύσει η πιο ευνοϊκή ερμηνεία για τον καταναλωτή [...]»

καθώς και C-26/13 Kasler, απόφαση ημερομηνίας 30.4.2014, σκέψεις 62, 67-69.

²⁷ Άρθρο 5 της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ: « Στην περίπτωση συμβάσεων των οποίων όλες ή μερικές ρήτρες που προτείνονται στον καταναλωτή έχουν συνταχθεί εγγράφως, οι ρήτρες αυτές πρέπει να συντάσσονται πάντοτε με σαφή και κατανοητό τρόπο. Σε περίπτωση αμφιβολίας για την έννοια μιας ρήτρας, επικρατεί η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στα πλαίσια των διαδικασιών που προβλέπονται στο άρθρο 7 παράγραφος 2.»

²⁸ Βλ. C-26/13 Kasler, απόφαση ημερομηνίας 30.4.2014, . Σκέψεις 71- 75

²⁹ Βλ. υποσημείωση 21, Σκέψη 44

Η εκτίμηση των πιο πάνω εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο και εξαρτάται από τα ιδιαίτερα περιστατικά της κάθε υπόθεσης.

III. Καταχρηστικότητα ρητρών

Στην Οδηγία 93/13/ΕΟΚ καθορίζονται τα γενικά κριτήρια εκτίμησης του καταχρηστικού χαρακτήρα των συμβατικών ρητρών που εμπύπτουν στις πρόνοιες αυτής³⁰.

Ειδικότερα, σύμφωνα με το **άρθρο 3 παράγραφο 1** της Οδηγίας, μία ρήτρα, η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης σε μία καταναλωτική σύμβαση, θεωρείται **καταχρηστική** όταν, παρά την **απαίτηση της καλής πίστης**, δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή **σημαντική ανισορροπία** ανάμεσα στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μερών, τα οποία απορρέουν από τη σύμβαση. Το συνημμένο δε Παράρτημα στην Οδηγία περιέχει ενδεικτικό, αλλά όχι εξαντλητικό κατάλογο ρητρών οι οποίες δύνανται να κηρυχθούν καταχρηστικές³¹.

Σύμφωνα με το **άρθρο 4 παράγραφος 1** της Οδηγίας η πιο πάνω εκτίμηση της καταχρηστικότητας μίας τυποποιημένης συμβατικής ρήτρας, γίνεται λαμβάνοντας υπόψη τη φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά το χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται³².

Όσον αφορά ειδικότερα το χρόνο που πρέπει να ληφθεί υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μιας συμβατικής ρήτρας, όπως έχει νομολογηθεί, ο ουσιώδης χρόνος είναι ο χρόνος σύναψης της σύμβασης, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου των περιστάσεων τις

³⁰ Βλ 15^η αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας

³¹ Βλ. υποσημείωση 5

³² Το άρθρο 4 παράγραφος 1 της Οδηγίας προνοεί τα εξής:

« 1. Με την επιφύλαξη του άρθρου 7, ο καταχρηστικός χαρακτήρας μιας συμβατικής ρήτρας κρίνεται, αφού ληφθούν υπόψη η φύση των αγαθών ή των υπηρεσιών που αφορά η σύμβαση και όλες οι κατά τον χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιέβαλαν την εν λόγω σύναψη, καθώς και όλες οι υπόλοιπες ρήτρες της σύμβασης ή άλλης σύμβασης από την οποία αυτή εξαρτάται.»

οποιές μπορούσε να γνωρίζει ο επαγγελματίας κατά τον ουσιώδη χρόνο και οι οποίες μπορούσαν να επηρεάσουν μεταγενέστερη εκτέλεση της συγκεκριμένης σύμβασης, δεδομένου ότι μία συμβατική ρήτρα μπορεί να ενέχει ανισορροπία μεταξύ των συμβαλλομένων η οποία δεν εκδηλώνεται κατά τον χρόνο σύναψης, αλλά κατά τον χρόνο εκτέλεσης της σύμβασης³³.

Η έννοια της « καλής πίστης» και της «σημαντικής ανισορροπίας» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση, δεν προσδιορίζονται επακριβώς στην Οδηγία³⁴. Εξ άλλου δεν υπάρχει κοινός ορισμός της έννοιας της « καλής πίστης» μεταξύ των κρατών μελών.

Μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ, που διαμορφώθηκε στο πλαίσιο προδικαστικών παραπομπών προς ερμηνεία των διατάξεων της Οδηγίας, έχουν καθοριστεί τα στοιχεία που ο εθνικός δικαστής μπορεί ή πρέπει να εφαρμόζει κατά την εξέταση της καταχρηστικότητας της συμβατικής ρήτρας υπό το πρίσμα των διατάξεων της Οδηγίας και ειδικότερα των γενικών κριτηρίων που καθορίζονται στην Οδηγία³⁵.

Κρίνεται σκόπιμο να παρατεθούν οι **σκέψεις 68 και 69 της απόφασης Aziz**³⁶ του ΔΕΕ, στις οποίες καθορίζονται τα γενικά κριτήρια εκτίμησης των πιο πάνω εννοιών:

“ 68. Όπως επισήμανε η γενική εισαγγελέας με το σημείο 71 των προτάσεών της, το αν μια ρήτρα δημιουργεί εις βάρος του καταναλωτή «σημαντική ανισορροπία» μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων μερών τα οποία απορρέουν από τη σύμβαση δεν μπορεί να εκτιμηθεί παρά μόνο σε σύγκριση προς το νομικό καθεστώς το οποίο ισχύει κατά το εθνικό δίκαιο, σε περίπτωση που οι ίδιοι οι συμβαλλόμενοι δεν έχουν προβλέψει κανένα σχετικό συμβατικό όρο. Μέσω της συγκριτικής αυτής αναλύσεως θα μπορέσει ο εθνικός δικαστής να εκτιμήσει αν, και,

³³ Βλ. υπόθεση C- 186/16, Ruxandra Paula Andriciu κ.λπ, απόφαση ημερομηνίας 20.9.2017, σκέψη 54

³⁴ Βλ. υπόθεση C-415/11 Aziz, απόφαση ημερομηνίας 14.3.2013, σκέψη 67 της υπόθεσης και εκεί παρατεθείσα νομολογία

³⁵ Βλ. υποσημείωση 34, σκέψη 66 της υπόθεσης και C- 226/12, Constructora Principado SA, απόφαση ημερομηνίας 16.1.2014, σκέψη 20

³⁶ Βλ. υποσημείωση 34

ενδεχομένως, σε ποιο βαθμό η σύμβαση θέτει τον καταναλωτή σε νομική κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που προβλέπει η ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Ομοίως, είναι χρήσιμη, προς τούτο, η εξέταση της νομικής καταστάσεως στην οποία βρίσκεται ο εν λόγω καταναλωτής, λαμβανομένων υπόψη των μέσων που διαθέτει, βάσει της εθνικής νομοθεσίας, για την παύση της χρήσεως καταχρηστικών ρητρών.

69. Όσον αφορά τις συνθήκες υπό τις οποίες δημιουργήθηκε η εν λόγω ανισορροπία «παρά την απαίτηση καλής πίστης», διαπιστώνεται ότι, λαμβανομένης υπόψη της δέκατης έκτης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας και όπως επισήμανε κατ' ουσίαν η γενική εισαγγελέας με το σημείο 74 των προτάσεών της, ο εθνικός δικαστής πρέπει να εξακριβώσει αν ο επαγγελματίας, έχοντας συμβληθεί νομίμως και θεμιτώς με τον καταναλωτή, μπορούσε ευλόγως να αναμένει ότι ο καταναλωτής θα δεχθεί την οικεία ρήτρα κατόπιν ατομικής διαπραγματεύσεως.”

Περαιτέρω, κατά την εκτίμηση της «καλής πίστης», όπως γίνεται αναφορά στην 16^η αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας, λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη τα εξής: (α) η εκατέρωθεν διαπραγματευτική δύναμη των συμβαλλομένων, (β) εάν ο καταναλωτής παρακινήθηκε με οποιονδήποτε τρόπο να αποδεχθεί τη συγκεκριμένη ρήτρα, (γ) εάν η παροχή των αγαθών ή υπηρεσιών έγινε κατόπιν ειδικής παραγγελίας από τον καταναλωτή και (δ) το κατά πόσο ο επαγγελματίας ενήργησε έναντι του καταναλωτή με έντιμο και δίκαιο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τα νόμιμα συμφέροντα του τελευταίου.

Καταρχάς γενικότερα μπορεί να υποστηριχθεί ότι συνήθως ο καταναλωτής είναι το αδύναμο μέρος της σύμβασης – εξ άλλου σ' αυτή την αντίληψη στηρίζεται το σύστημα προστασίας του καταναλωτή στην Οδηγία- και η διαπραγματευτική του δύναμη δεν είναι ισάξια με αυτή ενός επαγγελματία³⁷. Συνεπώς θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα στοιχεία (α) και (β) πιο πάνω, δεν παρέχουν ουσιαστική καθοδήγηση σε σχέση με την απαίτηση της «καλής πίστης».

Όπως περαιτέρω έχει κριθεί στην απόφαση σταθμός για τις καταχρηστικές ρήτρες του τότε House of Lords, **Director General of OFT v. First National Bank [2001] UKHL 52**, η έννοια της «καλής πίστης» προϋποθέτει ότι ο επαγγελματίας προσέρχεται στη συμφωνία δίκαια και με

³⁷ Βλ. σχετικά την παράγραφο 13 της απόφασης Director General of OFT v. First National Bank [2001] UKHL 52

καθαρά χέρια, χωρίς να αποκρύπτει οτιδήποτε που ενδεχομένως να είναι εναντίον των συμφερόντων του καταναλωτή.

Τα πιο πάνω προϋποθέτουν ότι η διατύπωση των συμβατικών ρητρών -ιδιαίτερα αυτές που αφορούν τις υποχρεώσεις του καταναλωτή και αντίστοιχα τα δικαιώματα του επαγγελματία και οποίες μπορεί να είναι δυσμενείς για τα συμφέροντα του καταναλωτή- θα πρέπει να είναι σαφής, κατανοητή στον μέσο και εύλογα ενημερωμένο καταναλωτή.

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η θέση που κατέχουν οι εν λόγω ρήτρες στο κείμενο, η επιλογή της γραμματοσειράς, του μεγέθους και του χρώματος των γραμμάτων κατ' επιλογή του επαγγελματία-εφόσον αφορά διατυπωμένες ρήτρες- μπορεί να ληφθεί υπόψη από το Δικαστήριο στην εκτίμηση του όσον αφορά την εκτίμηση των ως άνω κριτηρίων περί της ύπαρξης « **καλής πίστης**». Από την πλευρά του, ο επαγγελματίας οφείλει να μην εκμεταλλεύεται τη διαπραγματευτική του δύναμη, την ενδεχόμενη αδυναμία και ανάγκη του καταναλωτή για σύναψη της συγκεκριμένης σύμβασης, την άγνοια και την έλλειψη ειδικών γνώσεων του καταναλωτή όσον αφορά τη συνολολόγηση της συγκεκριμένης σύμβασης. Θα πρέπει οι συμβατικές ρήτρες να μπορούσαν να γίνουν αποδεκτές από τον καταναλωτή ακόμη κι εάν πραγματοποιείτο μεταξύ των μερών ατομική διαπραγμάτευση. Υπό το φως των πιο πάνω, η έννοια της « **καλής πίστης**» αντικατοπτρίζει τη σωστή και δίκαιη εμπορική πρακτική που αναμένεται να ακολουθεί ο επαγγελματίας στις συναλλαγές του³⁸.

³⁸ Βλ ειδικότερα την παράγραφο της απόφασης Director General of OFT v. First National Bank [2001] UKHL 52:

«[...] The requirement of good faith in this context is one of fair and open dealing. Openness requires that the terms should be expressed fully, clearly and legibly, containing no concealed pitfalls or traps. Appropriate prominence should be given to terms which might operate disadvantageously to the customer. Fair dealing requires that a supplier should not, whether deliberately or unconsciously, take advantage of the consumer's necessity, indigence, lack of experience, unfamiliarity with the subject matter of the contract, weak bargaining position or any other factor listed in or analogous to those listed in Schedule 2 of the regulations. Good faith in this context is not an artificial or technical concept; nor, since Lord Mansfield was its champion, is it a concept wholly unfamiliar to British lawyers. It looks to good standards of commercial morality and practice. [...]»

Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο εκτίμησης της καταχρηστικότητας μίας τυποποιημένης ρήτρας και ειδικότερα σε σχέση με την ύπαρξη της « **σημαντικής ανισορροπίας**», θα πρέπει επίσης το εθνικό δικαστήριο να εκτιμά τις οικονομικές και νομικές συνέπειες που μπορεί να έχει η εν λόγω ρήτρα στα δικαιώματα και υποχρεώσεις του καταναλωτή, στο πλαίσιο της εφαρμοστέας εθνικής νομοθεσίας, εκτίμηση η οποία θέτει ως προϋπόθεση την εξέταση του εθνικού νομικού συστήματος³⁹.

Υπό το φως των πιο πάνω, φαίνεται ότι οι έννοιες της «**καλής πίστης**» και της «**σημαντικής ανισορροπίας**» συγχέονται και δεν αποτελούν αμιγώς ξεχωριστές έννοιες.

Περαιτέρω ερμηνευτικό εργαλείο για το εθνικό δικαστήριο ως προς την καταχρηστικότητα μίας συμβατικής ρήτρας, αποτελεί το Παράρτημα του Νόμου, το οποίο περιέχει μη εξαντλητικό κατάλογος με ρήτρες οι οποίες δύνανται να κηρυχθούν καταχρηστικές. Θα πρέπει να τονιστεί ότι από μόνο του το γεγονός της συμπερίληψης μίας ρήτρας στον κατάλογο δεν είναι αρκετό έτσι ώστε η εν λόγω ρήτρα να κηρυχθεί ως καταχρηστική. Η εξέταση της καταχρηστικότητας, όπως προκύπτει από τα όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω, εξαρτάται από τα διάφορα στοιχεία που θα πρέπει να εκτιμήσει το εθνικό δικαστήριο, υπό το πρίσμα των διατάξεων της Οδηγίας και στη βάση της εθνικής νομοθεσίας. Ωστόσο, θα μπορούσε να λεχθεί ότι η συμπερίληψη μίας ρήτρας στον κατάλογο δημιουργεί μαχητό τεκμήριο υπέρ της διαπίστωσης της καταχρηστικότητας της συγκεκριμένης ρήτρας, εφόσον οι εκεί συμβατικές ρήτρες αποτελούν πολύ καλά παραδείγματα ρητρών δυνάμενα να θεωρηθούν ως καταχρηστικά⁴⁰.

Από την άλλη, η μη συμπερίληψη μίας ρήτρας στον κατάλογο δεν είναι αποφασιστικής σημασίας ως προς την εκτίμηση της καταχρηστικότητας της ρήτρας καθότι, όπως είναι ξεκάθαρο από το γράμμα της Οδηγίας, ο κατάλογος είναι μόνο ενδεικτικός⁴¹. Περαιτέρω, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να θεσπίσουν αυστηρότερες ρυθμίσεις και συνεπώς να καθορίσουν στην εθνική τους

³⁹ Βλ. υποσημείωση 34 σκέψη 70 και εκεί παρατεθείσα νομολογία και C- 226/12, Constructora Principado SA, απόφαση ημερομηνίας 16.1.2014, σκέψεις 22-24

⁴⁰ Βλ. Σχετικά Director General of OFT v. First National Bank [2001] UKHL 52 παράγραφο 17 της απόφασης

⁴¹ C-478/99 Commission v. Sweden, απόφαση ημερομηνίας 7.5.2002, σκέψη 15

νομοθεσία επιπρόσθετες ρήτρες οι οποίες δύνανται να κηρυχθούν ή να θεωρούνται καταχρηστικές⁴².

Ωστόσο, δεν υπάγονται όλες οι προδιατυπωμένες σε καταναλωτικές συμβάσεις ρήτρες σε έλεγχο της καταχρηστικότητας. Το **άρθρο 4, παράγραφος 2** της Οδηγίας⁴³, εισάγει δύο κατηγορίες ρητρών που εξαιρούνται και συνεπώς δεν υπόκεινται σε έλεγχο καταχρηστικότητας, πλην όμως, υπόκεινται στον έλεγχο της διαφάνειας, καθότι επιβάλλεται « πάντοτε», όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, οι ρήτρες να είναι διατυπωμένες με τρόπο σαφή και κατανοητό. Ο επιδιωκόμενος σκοπός της Οδηγίας, ο οποίος είναι η παροχή υψηλού επιπέδου προστασίας στον καταναλωτή, επιβάλει, ως έχει νομολογηθεί, τη συσταλτική ερμηνεία της εν λόγω εξαίρεσης, έτσι ώστε οι ρήτρες που δεν υπάγονται στον έλεγχο της καταχρηστικότητας να είναι περιορισμένες.

Η πρώτη κατηγορία αφορά τις ρήτρες που αφορούν « καθορισμό του κυρίου αντικείμενου της σύμβασης». Η δεύτερη κατηγορία αφορά τις ρήτρες που αφορούν « το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα».

Αφενός, οι ρήτρες που καθορίζουν το « κύριο αντικείμενο της σύμβασης» είναι αυτές που ορίζουν τις κύριες παροχές της συμβάσεως και οι οποίες, ως τέτοιες, χαρακτηρίζουν τη σύμβαση⁴⁴. Οι ρήτρες που έχουν δευτερεύοντα χαρακτήρα σε σχέση με τις ως άνω ρήτρες, δεν εμπίπτουν στην ως άνω έννοια και συνεπώς υπάγονται στον έλεγχο καταχρηστικότητας που προνοεί η Οδηγία. Η

⁴² Σχετικό είναι το άρθρο 8 της Οδηγίας

⁴³ Το Άρθρο 4 της οδηγίας προνοεί τα εξής:

....

2. Η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών δεν αφορά ούτε τον καθορισμό του κυρίου αντικείμενου της σύμβασης ούτε το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής, αφενός, και των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα, αφετέρου, εφόσον οι ρήτρες αυτές είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

⁴⁴ Βλ. υπόθεση C-26/13 Kasler, απόφαση ημερομηνίας 30.4.2014, σκέψεις 49 και 50

συμπερίληψη της ρήτηρας στο παράρτημα της Οδηγίας συνηγορεί στο ότι το περιεχόμενο της δεν αφορά το κύριο αντικείμενο της σύμβασης⁴⁵.

Αφετέρου, η δεύτερη κατηγορία των ρητρών που εξαιρούνται από τον έλεγχο της καταχρηστικότητας είναι από μόνη της αρκετά περιοριστική εφόσον αφορά αποκλειστικά από την μία το ανάλογο ή μη μεταξύ της τιμής και της αμοιβής και από την άλλη των υπηρεσιών ή αγαθών που θα παρασχεθούν ως αντάλλαγμα. Η συλλογιστική στην εξαίρεση της ως άνω κατηγορίας ρητρών εδράζεται στην παραδοχή ότι δεν υπάρχει κλίμακα ή νομικό κριτήριο που να μπορεί να αποτελέσει βάση για έλεγχο της καταχρηστικότητας τέτοιου είδους ρητρών⁴⁶.

IV. Προβλεπόμενες διαδικασίες ως προς τη χρήση των καταχρηστικών ρητρών

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, η Οδηγία επιβάλλει στα κράτη μέλη μια υποχρέωση αποτελέσματος, στην προκειμένη περίπτωση την αποτροπή δεσμεύσεως των καταναλωτών με ρήτρες που κρίνονται καταχρηστικές, τηρουμένων των όρων της εθνικής νομοθεσίας.

Η Οδηγία κατοχυρώνει τον προληπτικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα των διαδικασιών που πρέπει να προβλεφθούν νομοθετικώς καθώς και τον αυτόνομο χαρακτήρα τους έναντι πάσης φύσεως συγκεκριμένης ατομικής διαφοράς. Λόγω του προληπτικού χαρακτήρα και του αποτρεπτικού σκοπού των αγωγών παραλείψεως (συλλογικών διαδικασιών), καθώς και της αυτοτέλειάς τους έναντι κάθε είδους ατομικής διαφοράς, οι αγωγές αυτές μπορούν να ασκηθούν ακόμη και αν οι ρήτρες των οποίων ζητείται η απαγόρευση δεν έχουν χρησιμοποιηθεί σε συγκεκριμένες συμβάσεις⁴⁷.

Το **άρθρο 6** της Οδηγίας, το οποίο είναι σχετικό, παρατίθεται αυτούσιο:

⁴⁵ Βλ. υπόθεση C-143/13, Matei, απόφαση ημερομηνίας 26.2.2015, σκέψη 60

⁴⁶ Βλ. υποσημείωση 44, σκέψεις 54 και 55

⁴⁷ C-372/99, Commission of the European Communities v. Italy, απόφαση ημερομηνίας 24.1.2002, σκέψη 15

« Άρθρο 6

1. Τα κράτη μέλη θεσπίζουν διατάξεις σύμφωνα με τις οποίες οι καταχρηστικές ρήτρες σύμβασης μεταξύ επαγγελματία και καταναλωτή, τηρουμένων των σχετικών όρων της εθνικής νομοθεσίας, δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές, ενώ η σύμβαση εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλόμενους, εάν μπορεί να υπάρξει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες.

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε να μην αίρεται η προστασία που παρέχει στον καταναλωτή η παρούσα οδηγία, λόγω του ότι επιλέγεται, ως δίκαιο που διέπει τη σύμβαση, δίκαιο τρίτης χώρας, εάν η σύμβαση έχει στενή σχέση με την επικράτεια των κρατών μελών.»

Αυτό που οφείλουν τα κράτη μέλη είναι να εγκαθιδρύσουν ένα σύστημα αποτελεσματικής προστασίας των δικαιωμάτων του καταναλωτή, αφού το **άρθρο 6 παράγραφος 1** πρόκειται, όπως έχει νομολογηθεί, για επιτακτικού χαρακτήρα διάταξη⁴⁸.

Η υποχρέωση εγκαθίδρυσης τέτοιου συστήματος από τα κράτη μέλη προκύπτει από την **24^η αιτιολογική σκέψη** της Οδηγίας⁴⁹ καθώς και το **άρθρο 7** της Οδηγίας, το οποίο προνοεί τα ακόλουθα:

« Άρθρο 7

1. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.

⁴⁸ Βλ. τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα ANTONIO SAGGIO, ημερομηνίας 16.12.1999 στο πλαίσιο των συνεκδικαζόμενων υποθέσεων C-240/98 to C-244/98 OCÉANO GRUPO EDITORIAL και SAUVAT EDITORES, σκέψη 23

⁴⁹ 24^η αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας προνοεί ότι « οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές»

2. Τα μέσα αυτά περιλαμβάνουν διατάξεις που δίνουν σε άτομα ή οργανισμούς που έχουν, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, οριστεί ως έχοντες έννομο συμφέρον για την προστασία των καταναλωτών, τη δυνατότητα να προσφύγουν, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων ή διοικητικών οργάνων, τα οποία αποφαινόμενοι για το εάν συμβατικές ρητρες, που έχουν συνταχθεί με σκοπό τη γενικευμένη χρήση έχουν καταχρηστικό χαρακτήρα και εφαρμόζουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα για να πάψει η χρησιμοποίηση των ρητρών αυτών.

3. Τηρουμένης της εθνικής νομοθεσίας, οι προσφυγές που αναφέρονται στην παράγραφο 2 μπορούν να ασκούνται, κατά πλειόνων επαγγελματιών, χωριστά ή από κοινού, του αυτού επαγγελματικού τομέα ή κατά των ενώσεών τους που χρησιμοποιούν ή συνιστούν τη χρησιμοποίηση των αυτών ή παρόμοιων γενικών συμβατικών ρητρών.»

Με την Οδηγία, συνεπώς, δεν ρυθμίζονται οποιοιδήποτε δικονομικοί κανόνες ασκήσεως των ενδίκων μέσων που αποσκοπούν στη διασφάλιση της πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων που αντλούν τα πρόσωπα από την Οδηγία. Η ως άνω ρύθμιση εμπίπτει στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των τελευταίων. Ωστόσο, οι κανόνες που θεσπίζουν τα κράτη μέλη πρέπει να τηρούν από την μία την αρχή της ισοδυναμίας, ήτοι να μην είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που διέπουν παρεμφερείς καταστάσεις εσωτερικής φύσεως και από την άλλη, την αρχή της αποτελεσματικότητας, ήτοι να διαμορφώνονται με τρόπο ώστε να μην καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης⁵⁰. Οι πιο πάνω αρχές και ιδιαίτερα η αρχή της αποτελεσματικότητας θα αναλυθεί σε κατοπινό μέρος της παρούσας εργασίας.

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω, θα πρέπει να παρέχεται στην εθνική νομοθεσία, σύμφωνα με την Οδηγία και ατομική προστασία έναντι της χρήσης των καταχρηστικών ρητρών, αλλά και συλλογική προστασία έναντι της χρήσης των καταχρηστικών ρητρών.

⁵⁰ βλ. υποσημείωση 5 αποφάσεις *Asturcom Telecomunicaciones*, σκέψη 38, και *Banco Español de Crédito*, σκέψη 46.

V. Εξουσία εθνικού δικαστηρίου για αυτεπάγγελτη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών

Η Οδηγία δεν αναφέρει ρητώς εάν τα εθνικά δικαστήρια έχουν ή όχι εξουσία να επικαλούνται αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μιας ρήτρας και επομένως τη μη δέσμευση του καταναλωτή από αυτή. Η εξουσία του εθνικού δικαστή να εξετάζει αυτεπάγγελτα την καταχρηστικότητα των συμβατικών ρητρών που εμπίπτουν στις διατάξεις της Οδηγίας είναι αποτέλεσμα της νομολογίας του ΔΕΕ.

Η πιο πάνω θέση στηρίχθηκε καταρχάς στο γεγονός ότι δεν μπορεί να είναι καθοριστικής σημασίας η συμπεριφορά του καταναλωτή ενώπιον του Δικαστηρίου, δηλαδή εάν ο καταναλωτής δεν επικαλεστεί την καταχρηστικότητα μίας ρήτρας. Τούτο διότι, η πιο πάνω συμπεριφορά του καταναλωτή μπορεί να οφείλεται είτε σε άγνοια, είτε διότι κρίνει ότι θα είναι οικονομικά επαχθές για τον ίδιο να αμυνθεί ή να επικαλεστεί την καταχρηστικότητα μίας ρήτρας. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η πιο πάνω προσέγγιση βασίζεται στο πνεύμα της Οδηγίας, αφού εκεί αναγνωρίζεται ότι ο καταναλωτής είναι το ασθενές μέρος έναντι του επαγγελματία κατά τη συνολογία της σύμβασης. Το ίδιο ισχύει τότε και κατά την εκτέλεση της σύμβασης. Ο καταναλωτής συνεχίζει να είναι το ασθενές μέρος, τόσο σε επίπεδο πληροφόρησης όσο και σε επίπεδο αντίδρασης και δη προώθηση αντιδικίας ή ακόμη και σχετικής υπεράσπισης έναντι του ισχυρού επαγγελματία. Εν προκειμένω, εάν η επίκληση της καταχρηστικότητας αφηνόταν μόνο στην προώθηση τέτοιου ισχυρισμού από τους ίδιους τους καταναλωτές, υπήρχε ο κίνδυνος ο επιδιωκόμενος σκοπός της Οδηγίας να μην επιτυγχανόταν. Θα θιγόταν συνεπώς ανεπανόρθωτα η πρακτική αποτελεσματικότητα της Οδηγίας⁵¹.

Συνεπώς μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ τονίζεται ότι η εξουσία των εθνικών δικαστηρίων να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα μία ρήτρας συνιστά το κατάλληλο μέσο καταρχάς για την επίτευξη του αποτελέσματος που επιτάσσει το **άρθρο 6** της Οδηγίας, ήτοι την αποτροπή του ενδεχομένου δεσμεύσεως των καταναλωτών από καταχρηστικές ρήτρες. Κατά δεύτερον, για την υλοποίηση του **άρθρου 7** της Οδηγίας, εφόσον εκφράζεται η πεποίθηση ότι παρόμοια εξέταση μπορεί να ενεργήσει αποτρεπτικά ως προς τη χρήση της συγκεκριμένης

⁵¹ Βλ. Υποσημείωση 4 απόφαση *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*, σκέψη 28

ρήτρας, η οποία κηρύχθηκε ως καταχρηστική, με αποτέλεσμα τον περιορισμό της χρήσης καταχρηστικών ρητρών στις καταναλωτικές συμβάσεις⁵².

Αμέσως πιο κάτω θα γίνει αναφορά σε ορισμένες αποφάσεις του ΔΕΕ όπου διαφαίνεται ξεκάθαρα ότι ο ρόλος που το ΔΕΕ δίδει στο εθνικό δικαστήριο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού της Οδηγίας είναι κεφαλαιώδης, ως μέτρο για την αποτελεσματικότητα της Οδηγίας. Θα αναλυθεί σε κατοπινό στάδιο της παρούσας εργασίας πως πρακτικά αυτή η εξουσία λειτουργεί στην κυπριακή έννομη τάξη, με αναφορά σε κάποιες κυπριακές αποφάσεις.

Στην απόφαση **Oceano** το ΔΕΕ έκρινε ότι « η προστασία την οποία η Οδηγία εξασφαλίζει στους καταναλωτές συνεπάγεται τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να εκτιμά αυτεπαγγέλτως τον καταχρηστικό χαρακτήρα ρήτρας συμβάσεως που έχει υποβληθεί στην κρίση του, όταν εξετάζει το παραδεκτό αγωγής ασκηθείσας ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων.»⁵³ Στην προκειμένη περίπτωση αφορούσε εξέταση από το εθνικό δικαστήριο ρήτρας προεκτάσεως της αρμοδιότητας, η οποία έδιδε αρμοδιότητα στο δικαστήριο της κατοικίας του επαγγελματία.

Στην απόφαση **CODIFIS** το προδικαστικό ερώτημα αφορούσε κατά πόσο εθνική νομοθετική ρύθμιση στην οποία προβλέπεται διετή προθεσμία παραγραφής για την επίκληση της καταχρηστικότητας μίας ρήτρας, μετά τη λήξη της οποίας το εθνικό δικαστήριο δεν μπορεί να ακυρώσει τις ρήτρες ως καταχρηστικές, στην ουσία δεν διασφαλίζει την προστασία του καταναλωτή όπως προνοεί η Οδηγία. Εν προκειμένω, το ΔΕΕ ακολούθησε μία διασταλτική ερμηνεία της νομολογίας του και έκρινε ότι δικονομικής φύσεως διατάξεις οι οποίες απαγορεύουν στα εθνικά δικαστήρια μετά την πάροδο παραγραφής, να εξετάζουν αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν προώθησης ισχυρισμού καταχρηστικότητας μίας ρήτρας από τον καταναλωτή – παρόλο που τέτοιοι δικονομικοί κανόνες εμπίπτουν στην αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών

⁵² Βλ. απόφαση *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*, σκέψη 28, και απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2002, C-473/00, *Cofidis*, Συλλογή 2002, σ. I-10875, σκέψη 32, απόφαση C-415/11 *Aziz*, ημερομηνία 14.3.2013 σκέψεις 26 και 27

⁵³ Βλ. Υποσημείωση 4 απόφαση *Océano Grupo Editorial και Salvat Editores*, σκέψη 29

ελλείπει σχετικής κοινοτικής ρυθμίσεως- πρέπει να θεωρηθεί ως ικανή να καταστήσει εξαιρετικά δυσχερές, στις περιπτώσεις στις οποίες εναγόμενοι είναι οι καταναλωτές.⁵⁴ Συνεπώς το Δικαστήριο έκρινε πώς θιγόταν η αρχή της αποτελεσματικότητας της Οδηγίας.

Η απόφαση **Mostaza Claro**, αφορούσε περίπτωση όπου ο καταναλωτής δεν είχε προβάλει την καταχρηστικότητα ρήτρας στο πλαίσιο της διαιτησίας, πλην όμως προέβαλε τέτοιο ισχυρισμό κατά το στάδιο αιτήσεως στο δικαστήριο για ακύρωση της διαιτητικής απόφασης, με την οποία ζητούσε την κήρυξη άκυρης της συμφωνίας περί υπαγωγής της μεταξύ των μερών διαφοράς σε διαιτησία και συνεπακόλουθα ακύρωση της διαιτητικής απόφασης, επειδή η εν λόγω συμφωνία περί υπαγωγής σε διαιτησία περιείχε καταχρηστική ρήτρα. Στο πλαίσιο της προδικαστικής παραπομπής προβλήθηκε η άποψη ότι εάν επιτρεπόταν κάτι τέτοιο, θα θιγόταν σοβαρά η αποτελεσματικότητα των διαιτητικών αποφάσεων. Το ΔΕΕ, ωστόσο, αποφάσισε ότι στο μέτρο που ένα εθνικό δικαστήριο οφείλει σύμφωνα με τους εσωτερικούς του δικονομικούς κανόνες να κάνει επιτρεπτή την αίτηση ακυρώσεως διαιτητικής αποφάσεως στη βάση ότι δεν ελήφθησαν υπόψη εθνικοί κανόνες δημοσίας τάξεως, οφείλει επίσης να κάνει δεκτό και το αίτημα όταν αυτό στηρίζεται στο ότι δεν λήφθηκαν υπόψη κοινοτικοί κανόνες του τύπου αυτού, ήτοι στη βάση της αρχής της ισοδυναμίας⁵⁵.

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι με την απόφαση **Pannon GSM** το ΔΕΕ τόνισε τον ουσιώδη ρόλο που αναθέτει το κοινοτικό δίκαιο στον εθνικό δικαστή όσον αφορά την αποτελεσματικότητα της προστασίας που οι διατάξεις της Οδηγίας παρέχουν στον καταναλωτή. Κατέστη ξεκάθαρο ότι κατά το ΔΕΕ ο εθνικός δικαστής δεν δύναται απλώς να κρίνει την καταχρηστικότητα μίας ρήτρας, αλλά εν αντιθέσει έχει την υποχρέωση να το πράξει, εφόσον διαθέτει τα νομικά και πραγματικά στοιχεία αναγκαία προς τούτο, αλλά και όταν διατηρεί επιφυλάξεις ως προς τη δική του κατά τόπον αρμοδιότητα. Το ΔΕΕ διευκρίνισε όμως ότι εάν ο καταναλωτής ενημερώθηκε από τον εθνικό δικαστή περί της καταχρηστικότητας της συμβατικής ρήτρας, πλην όμως ο πρώτος δεν έχει πρόθεση να επικαλεστεί το μη δεσμευτικό της χαρακτήρα, ο εθνικός δικαστής δεν έχει υποχρέωση να μην εφαρμόσει την ρήτρα. Όμως, η μη δέσμευση του καταναλωτή από ρήτρα που κρίνεται ως

⁵⁴ Βλ. υποσημείωση 52 απόφαση Cofidis, σκέψεις 35 και 36

⁵⁵ Βλ. υπόθεση C- 168/05, Mostaza Claro, απόφαση ημερομηνίας 26.10.2006, σκέψεις 35 και 39

καταχρηστική δεν μπορεί να εξαρτάται από το εάν ο καταναλωτής αμφισβήτησε επιτυχώς την εν λόγω ρήτρα. Ως εκ τούτου εθνική νομοθετική ρύθμιση η οποία προνοεί κάτι τέτοιο αντιβαίνει στις διατάξεις της Οδηγίας και ειδικότερα στο άρθρο 6 παράγραφος 1⁵⁶.

Τέλος, η υπόθεση **Asturcom Telecomunicaciones**, αφορούσε προδικαστικό ερώτημα με το οποίο ζητείτο να διευκρινιστεί κατά πόσο η προστασία που περιέχει η Οδηγία στους καταναλωτές περιλαμβάνει και τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να εξετάζει κατά το στάδιο της εκτέλεσης της απόφασης, η οποία απόφαση είχε αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, αυτεπαγγέλτως το κύρος του συνυποσχετικού και κατά συνέπεια να ακυρώνει την απόφαση διαιτησίας (όπως αφορούσε η περίπτωση) σε περίπτωση που κρίνει το συνυποσχετικό ότι περιέχει καταχρηστική ρήτρα διαιτησίας εις βάρος του καταναλωτή. Το Δικαστήριο καταρχήν επεσήμανε ότι ελλείπει κοινοτικής ρυθμίσεως σε σχέση με δικονομικούς κανόνες περιβάλλοντες με την αρχή του δεδικασμένου, οι προϋποθέσεις εφαρμογής του εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη των κρατών μελών δυνάμει της αρχής της δικονομικής του αυτονομίας, νοουμένου ότι δεν παραβιάζονται οι αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Εν προκειμένω κρίθηκε ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας δεν παραβιάζονταν καθότι η προθεσμία των 60 ημερών που προνοούσε το εθνικό δίκαιο για ακύρωση της διαιτητικής απόφασης δεν ήταν επικριτέα, αλλά εύλογη, λαμβάνοντας υπόψη ότι η προθεσμία μετρούσε από την ημερομηνία κοινοποίησης της διαιτητικής απόφασης στον καταναλωτή. Το Δικαστήριο σημείωσε περαιτέρω ότι στην προκειμένη περίπτωση ο καταναλωτής επέδειξε πλήρη αδράνεια, εν αντιθέσει με τα γεγονότα της απόφασης Mostaza Claro, στην οποία ο καταναλωτής προώθησε αίτηση ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης προβάλλοντας ισχυρισμό περί καταχρηστικότητας. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιαζόταν η αρχή της ισοδυναμίας. Τούτο διότι η φύση και η σημασία του δημόσιου συμφέροντος επί του οποίου στηρίζεται η προστασία που παρέχεται στους καταναλωτές από την Οδηγία, επιβάλλει τη διαπίστωση ότι το άρθρο 6 της Οδηγίας πρέπει να θεωρηθεί ως ισοδύναμο προς τους εθνικούς κανόνες δημόσιας τάξεως της ίδιας βαθμίδας στο πλαίσιο της εσωτερικής ενόμου τάξεως. Ως εκ τούτου, εάν το εθνικό δικαστήριο δύναται να εξετάσει αυτεπαγγέλτως στο στάδιο που βρίσκεται η υπόθεση εάν μια ρήτρα διαιτησίας έρχεται

⁵⁶ Βλ. υπόθεση C- 243/08, Pannon GSM Zrt v. Erzsébet Sustikné Gyórfi, απόφαση ημερομηνίας 4.6.2009

σε αντίθεση με τους εθνικούς κανόνες δημοσίας τάξεως, οφείλει εξίσου να έχει την ίδια δυνατότητα, ήτοι να εξετάσει αυτεπαγγέλτως εάν μία ρήτρα διαιτησίας έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 6 της Οδηγίας⁵⁷.

VI. Συνέπειες διαπιστώσεως της καταχρηστικότητας ρητρών

Εν συνεχεία, το ερώτημα που γεννάται είναι ποιες είναι οι συνέπειες της διαπίστωσης της καταχρηστικότητας μίας συμβατικής ρήτρας. Όπως προκύπτει σκοπός της Οδηγίας δεν είναι να προωθήσει ενιαίες λύσεις όσον αφορά τις συνέπειες της διαπίστωσης του καταχρηστικού χαρακτήρα μίας συμβατικής ρήτρας⁵⁸. Καθίσταται δε ξεκάθαρο από την νομολογία του ΔΕΕ ότι εναπόκειται στα κράτη μέλη να επιλέξουν την ειδική κύρωση από πλευράς αστικού δικαίου που θα ισχύει για τις ρήτρες που κηρύσσονται καταχρηστικές. Η απαρίθμηση των συνεπειών της διαπίστωσης του καταχρηστικού χαρακτήρα μίας ρήτρας δεν είναι εξαντλητική.

Οι κυρώσεις, λοιπόν, που θα επιλέξει ο εθνικός δικαστής, ο οποίος θα διαπιστώσει την καταχρηστικότητα μίας ρήτρας, εξαρτάται από την κάθε ξεχωριστή περίπτωση και το εθνικό νομικό πλαίσιο, με γνώμονα τις διατάξεις της Οδηγίας και ιδιαίτερα το **άρθρο 6 παράγραφος 1**, με την οποία προνοείται ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν μπορούν να δεσμεύουν του καταναλωτές.

Θα πρέπει καταρχήν να συνάγει όλες τις απορρέουσες σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο συνέπειες, ώστε ο καταναλωτής να μην δεσμεύεται από ρήτρα που είναι καταχρηστική, χωρίς να αναμένει μέχρις ότου ο καταναλωτής, αφού ενημερωθεί σχετικά με τα δικαιώματά του, προβεί σε δήλωση με την οποία ζητά να ακυρωθεί η εν λόγω συμβατική ρήτρα. Οφείλει, κατά γενικό κανόνα, ωστόσο, κατόπιν της πιο πάνω διαπίστωσης, να ενημερώνει τα μέρη και να τους ζητά να τοποθετηθούν επ' αυτής της διαπίστωσης κατ' αντιμωλία, σύμφωνα με το εθνικό δικονομικό δίκαιο. Κρίθηκε δε ότι η αρχή της κατ' αντιμωλίας δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι δε συνάδει με την αρχή της αποτελεσματικότητας, εφόσον η πιο πάνω αρχή εφαρμόζεται λαμβανομένων υπόψη

⁵⁷ Βλ. υπόθεση C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones, απόφαση ημερομηνίας 6.10.2009

⁵⁸ Βλ. υπόθεση C-269/19 Banca B, απόφαση ημερομηνίας 25.11.2020, σκέψη 39

άλλων αρχών που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικονομικού συστήματος – και αναγνωρίζονται από το κοινοτικό δίκαιο- όπως το δικαίωμα της υπεράσπισης, στοιχείο της οποίας είναι η αρχή της αντιμωλίας⁵⁹.

Περαιτέρω, μετά την ενημέρωση προς τα μέρη όσον αφορά τη διαπίστωση της καταχρηστικότητας της συμβατικής ρήτρας και συνεπώς τη μη δέσμευση του καταναλωτή από τη ρήτρα, ο εθνικός δικαστής λαμβάνει υπόψη του τη θέση του καταναλωτή όταν αυτός δεν αντιτίθεται και συναινεί ελεύθερα στην εφαρμογή της ρήτρας⁶⁰.

Στην απόφαση **Banco Español de Crédito** κρίθηκε ότι εθνική ρύθμιση η οποία επιτρέπει στον εθνικό δικαστή όταν κηρύττει την ακυρότητα μίας συμβατικής ρήτρας, και στο πλαίσιο καταναλωτικής σύμβασης που εμπίπτει στις διατάξεις της Οδηγίας, να συμπληρώνει τη σύμβαση, τροποποιώντας το περιεχόμενο της ρήτρας, αντιβαίνει το **άρθρο 6 παράγραφο 1** της Οδηγίας. Η πιο πάνω εξουσία του εθνικού δικαστηρίου θεωρήθηκε πως υπομονεύει την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού της Οδηγίας, εφόσον θα συνέβαλε στην εκμηδένιση του αποτρεπτικού αποτελέσματος που ασκεί στους επαγγελματίες η πλήρης απαγόρευση εφαρμογής τέτοιων καταχρηστικών ρητρών στις καταναλωτικές συμβάσεις. Τούτο εφόσον οι επαγγελματίες θα μπορούσαν να συνεχίζουν να χρησιμοποιούν τέτοιου είδους ρήτρες, γνωρίζοντας ότι ακόμη κι αν αυτές κηρύσσονταν άκυρες, η σύμβαση θα μπορούσε να συμπληρωθεί, κατά το αναγκαίο μέτρο, από το εθνικό δικαστήριο ώστε να εξασφαλίσει το συμφέρον των επαγγελματιών⁶¹. Τα πιο πάνω επιβεβαιώθηκαν και σε μεταγενέστερη νομολογία του ΔΕΕ⁶².

Σε περίπτωση δε που το εθνικό δικαστήριο διαπιστώνει ότι η καταναλωτική σύμβαση δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει μετά την κατάργηση της καταχρηστικής ρήτρας, επιτρέπεται σ' αυτό

⁵⁹ Βλ. υπόθεση C-472/11 Banif Bank, απόφαση ημερομηνίας 21.2.2013, σκέψεις 28- 33

⁶⁰ Βλ. υποσημείωση 56, σκέψεις 33 και 35

⁶¹ Βλ. υπόθεση C-618/10 Banco Español de Crédito, απόφαση ημερομηνίας 14.6.2012, σκέψεις 68-73

⁶² Βλ μεταξύ άλλων C-472/11 Banif Bank, απόφαση ημερομηνίας 21.2.2013, C-26/13 Kasler, απόφαση ημερομηνίας 30.4.2014 και C-269/19 Banca B, απόφαση ημερομηνίας 25.11.2020

να εφαρμόσει εθνική διάταξη ενδοτικού δικαίου αντί της καταχρηστικής ρήτρας, βάσει των αρχών του δικαίου των συμβάσεων, η οποία θεωρείται ότι δεν περιέχει καταχρηστικές ρήτρες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη διατήρηση της σύμβασης παρά την κατάργηση της ρήτρας και η σύμβαση να εξακολουθεί να δεσμεύει τα συμβαλλόμενα μέρη, γεγονός που συνάδει με το **άρθρο 6 παράγραφος 1** της Οδηγίας. Εάν δεν επιτρεπόταν κάτι τέτοιο, τότε, ο εθνικός δικαστής θα όφειλε να ακυρώσει τη σύμβαση στο σύνολό της, γεγονός που θα επέφερε δυνητικώς ιδιαίτερες επιζήμιες συνέπειες για τον καταναλωτή, με αποτέλεσμα να διακυβευόταν ο αποτρεπτικός χαρακτήρας που απορρέει από την ακύρωση της σύμβασεως.⁶³

Όπως έχει νομολογηθεί, τα κριτήρια βάση των οποίων κρίνεται εάν μία σύμβαση μπορεί να υπάρχει και χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες είναι αντικειμενικά και δεν μπορούν να βασίζονται στην κατάσταση στην οποία τελεί ένας από τους συμβαλλόμενους. Η πιο πάνω θέση βασίζεται τόσο στο γράμμα του **άρθρου 6** της Οδηγίας όσον και στις απαιτήσεις της ασφάλειας δικαίου για την προώθηση των οικονομικών δραστηριοτήτων, γεγονός που προκύπτει από την **7^η αιτιολογική σκέψη**⁶⁴.

Εάν δεν μπορεί να εφαρμοστεί διάταξη ενδοτικού δικαίου, τότε, εάν ο καταναλωτής δεν εξέφρασε την επιθυμία να διατηρηθούν σε ισχύ οι καταχρηστικές ρήτρες και διαπιστώνεται ότι η ακύρωση της σύμβασης θα τον εξέθετε σε ιδιαίτερες επιζήμιες συνέπειες, « *το υψηλό επίπεδο προστασίας που πρέπει να παρέχεται βάσει της οδηγίας 93/13 επιτάσσει, προς τον σκοπό της αποκατάστασης πραγματικής ισορροπίας μεταξύ των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των συμβαλλομένων, τη λήψη εκ μέρους του δικαστή όλων των αναγκαίων μέτρων, λαμβανομένου υπόψη του συνόλου του εσωτερικού δικαίου, προκειμένου να προστατευθεί ο καταναλωτής από τις ιδιαίτερες επιζήμιες συνέπειες που θα μπορούσε να προκαλέσει εις βάρος του η ακύρωση της σύμβασης, μεταξύ άλλων και λόγω του αμέσως απαιτητού της αξίωσης του επαγγελματία*»⁶⁵.

⁶³ Βλ. υποσημείωση 44 υπόθεση Kasler, σκέψεις 81- 84

⁶⁴ Βλ. C-453/10, Jana Pereničová και Vladislav Perenič κατά SOS financ spol. s r. o., απόφαση ημερομηνίας 15.3.2012, σκέψεις 31, 32 και 63

⁶⁵ Βλ. υποσημείωση 58, σκέψη 41

Ο εθνικός δικαστής έχει περαιτέρω τη δυνατότητα, αναλόγως της περίπτωσης, να καλέσει τα μέρη να διαπραγματευτούν επί της συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας, με την προϋπόθεση ότι το εθνικό δικαστήριο θα ορίσει το πλαίσιο των διαπραγματεύσεων και σκοπός θα είναι η επίτευξη ουσιαστικής ισορροπίας μεταξύ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των μερών⁶⁶.

Όπως καθίσταται αντιληπτό από τα προαναφερθέντα, σκοπός της Οδηγίας δεν είναι η ακύρωση των συμβάσεων που περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες, αλλά η μη δέσμευση του καταναλωτή από τις καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες, με διατήρηση σε ισχύ, στο μέτρο του δυνατού, της μεταξύ τους σύμβασης. Όπως αναφέρθηκε δε στην υπόθεση **Jana Pereničová και Vladislav Perenič**⁶⁷, η Οδηγία, όμως δεν απαγορεύει στα κράτη μέλη να προβλέπουν, τηρώντας το δίκαιο της Ένωσης, ότι η σύμβαση την οποία έχει συνάψει ένας επαγγελματίας με καταναλωτή και η οποία περιέχει μία ή περισσότερες καταχρηστικές ρήτρες είναι εξ ολοκλήρου άκυρη, αν η ακυρότητα αυτή παρέχει τελικά καλύτερη προστασία στον καταναλωτή. Τελικό κριτήριο, δηλαδή, είναι η παροχή υψηλής προστασίας στον καταναλωτή.

Προτού προχωρήσουμε στη δεύτερη ενότητα της παρούσας εργασίας, θα ήταν παράλειψη να μη γίνει σύντομη αναφορά στην **Οδηγία (II) 2019/2016**⁶⁸, η οποία τροποποιεί την **Οδηγία 93/13/ΕΟΚ**, μεταξύ άλλων Οδηγιών. Η εν λόγω Οδηγία αφορά περισσότερο την επιβολή κυρώσεων στους επαγγελματίες σε σχέση με τη χρήση καταχρηστικών συμβατικών ρητρών. Επιδιώκεται, λοιπόν, με την ως άνω Οδηγία να παρέχεται καλύτερη και αποτελεσματικότερη προστασία στους καταναλωτές, με την επιβολή στους επαγγελματίες που δε συμμορφώνονται με τους κανόνες, αποτελεσματικών, ανάλογων και αποτρεπτικών κυρώσεων, βάσει ενός συνόλου κριτηρίων. Η αναφερόμενη Οδηγία κρίθηκε ότι είναι επιβεβλημένη κατόπιν εκτενούς ελέγχου

⁶⁶ Βλ. υποσημείωση 58, σκέψη 42

⁶⁷ Βλ. αμέσως πιο πάνω

⁶⁸ Οδηγία (ΕΕ) 2019/2161 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Νοεμβρίου 2019 για την τροποποίηση της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, και των οδηγιών 98/6/ΕΚ, 2005/29/ΕΚ και 2011/83/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου όσον αφορά την καλύτερη επιβολή και τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της Ένωσης για την προστασία των καταναλωτών.

καταλληλότητας του δικαίου για τους καταναλωτές και την εμπορία, που διενήργησε η Επιτροπή το 2016 και το 2017⁶⁹.

2. ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΟΔΗΓΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ

Η αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας είναι ουσιώδης σημασίας. Εάν η Οδηγία δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά στην εσωτερική έννομη τάξη, τότε, η προστασία που επιδιώκεται να δοθεί στους καταναλωτές στη βάση αυτής, δεν μπορεί να επιτευχθεί.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, η Οδηγία δε ρυθμίζει τις διαδικασίες ή τους δικονομικούς κανόνες για άσκηση ένδικων βοηθημάτων προς διασφάλιση της προστασίας που οι καταναλωτές αντλούν από την Οδηγία. Ελλείπει τέτοιας ρυθμίσεως και στη βάση της δικονομικής αυτονομίας των κρατών εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίσει τους δικονομικούς κανόνες ασκήσεως των ένδικων βοηθημάτων που αποσκοπούν στη διασφάλιση της πλήρους προστασίας που ασκούν τα πρόσωπα από την Οδηγία.

Θα μπορούσε να λεχθεί ότι δίδεται ευρεία ευχέρεια στα κράτη μέλη να διαμορφώσουν τις διαδικασίες οι οποίες σκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων που αντλούν οι πολίτες από την Οδηγία. Η πιο πάνω ευχέρεια, όμως, υπόκειται σε δύο περιορισμούς, την αρχή της ισοδυναμίας, ήτοι ότι οι προϋποθέσεις που τίθενται στις διαδικασίες δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκές από εκείνες που ισχύουν σε παρόμοιες καταστάσεις εσωτερικής φύσεως και την αρχή της αποτελεσματικότητας, ήτοι ότι η εφαρμογή του δικαίου της ένωσης δεν πρέπει να καθίσταται αδύνατη ή εξόχως δυσχερής για τους καταναλωτές.

⁶⁹ Βλ. μεταξύ άλλων τη 2^η και 3^η αιτιολογική έκθεση της στην ως άνω αναφερόμενη στην υποσημείωση Οδηγία

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η αρχή της αποτελεσματικότητας εξετάζεται λαμβάνοντας υπόψη τη θέση των οικείων κανόνων στην όλη διαδικασία, την εξέλιξη της διαδικασίας και τις ιδιαιτερότητες των κανόνων αυτών, ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών⁷⁰. Επομένως, δέον να λαμβάνονται υπόψη, ενδεχομένως, οι αρχές στις οποίες βασίζεται το οικείο εθνικό δικαιοδοτικό σύστημα, όπως η προστασία των δικαιωμάτων άμυνας, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της δίκης⁷¹. Το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής εξετάζεται και ως προς τον καθορισμό των δικαστηρίων που είναι αρμόδια να εκδικάζουν ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται στο δίκαιο της Ένωσης όσο και ως προς τις δικονομικές προϋποθέσεις των εν λόγω ένδικων βοηθημάτων.

Περαιτέρω, για την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας, το εθνικό δικαστήριο έχει υποχρέωση στη βάση της αρχής της σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου, κατά την εφαρμογή των διατάξεων το εθνικού δικαίου, να λαμβάνει υπόψη το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου και να τους ερμηνεύσει, στο μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του γράμματος αλλά και του σκοπού της Οδηγίας, προκειμένου η ερμηνεία που θα δώσει να είναι σύμφωνη με τις επιταγές της Οδηγίας.

Η πιο πάνω αρχή της σύμφωνης ερμηνείας, υπόκειται, επίσης, σε κάποιους περιορισμούς. Ειδικότερα, όταν το εθνικό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του το περιεχόμενο μίας Οδηγίας όταν ερμηνεύει και εφαρμόζει τις διατάξεις του εθνικού δικαίου οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου και δεν μπορεί επ' αυτής να στηριχθεί σε μία *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου⁷². Έχει επίσης νομολογηθεί ότι εάν τα πιο πάνω δεν είναι δυνατό να γίνουν, το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εφαρμόσει στο ακέραιο το ενωσιακό δίκαιο και να προστατεύσει τα δικαιώματα που αυτό παρέχει στους ιδιώτες, εν προκειμένω στους καταναλωτές, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, ακόμα και δικονομικής φύσεως, χωρίς να υποχρεούται να αναμένει την προηγούμενη κατάργησή της⁷³.

⁷⁰ Βλ. υπόθεση C- 40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, σκέψη 39 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία.

⁷¹ Βλ. υπόθεση C- 69/14, *Dragos Constantin Târșia*, απόφαση ημερομηνίας 6.10.2015, σκέψεις 36-37

⁷² Βλ. υποσημείωση 44 *Kasler* σκέψη 66 και C-176/12, *Association de médiation sociale*, απόφαση ημερομηνίας 15.1.2014, σκέψη 39

⁷³ Βλ. υπόθεση C- 136/12, *Consiglio nazionale dei geologi*, απόφαση ημερομηνίας 18.7.2013, σκέψη 33

Η επιταγή επίσης της σύμφωνης προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας του εθνικού δικαίου επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να χρησιμοποιούν κάθε δυνατότητα εντός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται από το δίκαιο αυτό, προκειμένου να εξασφαλίσουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της επίμαχης Οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη με το σκοπό που επιδιώκει η Οδηγία αυτή⁷⁴.

Περαιτέρω, είναι πάγια νομολογημένο ότι το εθνικό δικαστήριο πρέπει να ερμηνεύει προγενέστερες ή μεταγενέστερες από την Οδηγία εθνικές διατάξεις, υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της Οδηγίας, ώστε να επιτευχθεί τον επιδιωκόμενο σκοπό της Οδηγίας⁷⁵.

Εν προκειμένω η αρχή της αποτελεσματικότητας της νομοθεσίας των καταχρηστικών ρητρών έχει δύο εκφάνσεις: τη δυνατότητα αυτεπάγγελτης εξέτασης της καταχρηστικότητας συμβατικών ρητρών από τα κυπριακά Δικαστήρια καθώς και την υποχρέωση ερμηνείας του εθνικού δικαίου με τρόπο που να μην καθιστά την ενωσιακή νομοθεσία νεκρό γράμμα. Ιδιαίτερα σε σχέση με την αυτεπάγγελη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών από το εθνικό δικαστήριο κρίθηκε επανειλημμένως από το ΔΕΕ ότι αποτελεί το καταλληλότερο μέσο αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας.

3. ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

I. Νομοθεσία

Καταρχήν αναφέρεται ότι η παρούσα εργασία θα περιοριστεί στην εξέταση των κυπριακών νομοθετημάτων που αφορούν άμεσα την προστασία των αγοραστών από τις καταχρηστικές ρήτρες, ήτοι σε εκείνα που μεταφέρουν την Οδηγία στην κυπριακή έννομη τάξη.

⁷⁴ Βλ. υπόθεση C-69/10, Brahim Samba Diouf απόφαση ημερομηνίας 28.7.2011, σκέψη 60

⁷⁵ Βλ. υπόθεση C-465/07, Meki Elgafaji, Noor Elgafaji, απόφαση ημερομηνίας 17.2.2009, σκέψη 42

Κατά το στάδιο σύνταξης της παρούσας εργασίας, ο περί Προστασίας του Καταναλωτή Νόμος του 2021 («Ν. 112 (Ι)/ 2021») είναι η σχετική με τις καταχρηστικές ρήτρες εθνική νομοθεσία. Ο εν λόγω νόμος ενοποιεί, εκσυγχρονίζει και κωδικοποιεί ορισμένους προγενέστερους νόμους που αφορούν την προστασία του καταναλωτή, μεταξύ των οποίων και ο περί Καταχρηστικών Ρητρών σε Καταναλωτικές Συμβάσεις Νόμο του 1996 («Ν. 93 (Ι)/ 1996»). Περαιτέρω σκοπός του νόμου είναι η ενίσχυση των εξουσιών του Διευθυντή της Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή⁷⁶, που ορίζεται ως Εντεταλμένη Υπηρεσία, όπως επίσης και η εναρμόνιση της κυπριακής νομοθεσίας με διάφορες πράξεις του ενωσιακού δικαίου, όπως η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ⁷⁷.

Σύμφωνα δε με το **άρθρο 74 του Ν. 112 (Ι)/ 2021**, ο Ν. 93 (Ι)/1996 καταργείται από την ημερομηνία έναρξης ισχύος του νόμου, ήτοι την 12.5.2021, ημερομηνία δημοσίευσής του⁷⁸.

Περαιτέρω, σύμφωνα με το **άρθρο 75 εδάφιο 1**, η εφαρμογή του Ν. 112 (Ι)/ 2021 επεκτείνεται και σε συμβάσεις οι οποίες συνήφθησαν και/ή τερματίστηκαν πριν την έναρξη ισχύος του Νόμου, ήτοι πριν την 12.5.2021. Ωστόσο, οποιεσδήποτε συμβάσεις συνήφθησαν πριν την έναρξη της ισχύος των καταργηθέντων, με βάση τις διατάξεις του **άρθρου 74**, Νόμων, δεν εξετάζονται με βάση τις διατάξεις του Ν. 112 (Ι)/ 2021. Δυνάμει δε του άρθρου **10 του Ν. 93 (Ι)/1996**, ο εν λόγω νόμος τέθηκε σε ισχύ την 1.7.1997 και οι διατάξεις του δεν τυγχάνουν εφαρμογής σε συμβάσεις που είχαν καταρτιστεί πριν την ως άνω ημερομηνία. Ως εκ τούτου, για οποιαδήποτε σύμβαση που έχει καταρτιστεί πριν την 1.7.1997, η νομοθεσία σχετικά με την προστασία των καταναλωτών έναντι καταχρηστικών ρητρών δεν εφαρμόζεται.

Αρχίζοντας από τον Ν. 93 (Ι)/ 1996, αξίζει να σημειωθεί ότι ο νόμος θεσπίστηκε πριν την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ. Υπό αυτό το πρίσμα, κατά το χρόνο θέσπισης του, δεν θεωρείτο εναρμονιστικός νόμος της Οδηγίας. Ωστόσο, το περιεχόμενο του Νόμου, όπως θα διαφανεί και στη συνέχεια, επαναλαμβάνει σχεδόν αυτούσιες τις διατάξεις της Οδηγίας. Αυτός

⁷⁶ Βλ. στοιχείο (α) του προοιμίου του Ν. 112 (Ι)/ 2021

⁷⁷ Βλ. στοιχείο (γ) (iii) και (vi) του προοιμίου του Ν. 112 (Ι)/2021.

⁷⁸ Βλ. σχετικά με την έναρξη ισχύος της νομοθεσίας το άρθρο 7 του περί Ερμηνείας Νόμου. Κεφ 1

συνέχισε δε να ισχύει, κατά τον χρόνο ένταξης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην ΕΕ και για αρκετά χρόνια αργότερα, ως εκ τούτου ήταν η νομοθεσία η οποία, μέχρι αρκετά πρόσφατα, ίσχυε και εφαρμοζόταν για σκοπούς εφαρμογής της Οδηγίας στην κυπριακή έννομη τάξη.

Ως εκ των ανωτέρω, κρίνεται σκόπιμο καταρχάς να αναλυθούν εκτενώς οι διατάξεις του Ν. 93 (Ι)/ 1996 και στη συνέχεια να γίνει αναφορά στις διατάξεις του Ν. 112 (Ι)/ 2021 και ειδικότερα στις διαφορές που παρατηρούνται στους δύο Νόμους και τη σημασία των εν λόγω διαφορών. Η πιο πάνω ανάλυση θα γίνει σε συσχέτισμό με το ερώτημα που επιχειρείται να απαντηθεί στην παρούσα εργασία, ήτοι κατά πόσο η υπό εξέταση Οδηγία μεταφέρεται αποτελεσματικά στην κυπριακή έννομη τάξη.

α. Ο περί Καταχρηστικών Ρητρών σε Καταναλωτικές Συμβάσεις Νόμος του 1996

Στο πεδίο εφαρμογής του Ν. 93 (Ι)/1996 εμπίπτει κάθε ρήτρα σύμβασης που δεν υπήρξε μεταξύ του «πωλητή» ή «προμηθευτή» και του «καταναλωτή» ατομική διαπραγμάτευση. Αντί της έννοιας του «εμπορευόμενου», που εντοπίζουμε στην Οδηγία, στον αναφερόμενο νόμο γίνεται η χρήση των εννοιών του (α) «πωλητή» ο οποίος ορίζεται ως «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο πωλεί αγαθά και το οποίο κατά τη σύναψη σύμβασης στην οποία εφαρμόζεται ο παρών Νόμος ενεργεί για σκοπούς σχετικούς με την άσκηση της επιχείρησής του» και (β) του «προμηθευτή» ο οποίος ορίζεται ως «κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο το οποίο προμηθεύει αγαθά ή υπηρεσίες και το οποίο, κατά την κατάρτιση σύμβασης στην οποία εφαρμόζεται ο παρών Νόμος, ενεργεί για σκοπούς σχετικούς με την άσκηση της επιχείρησής του»⁷⁹.

Τα άρθρα 3 μέχρι και 8 του Ν. 93 (Ι)/ 1996 επαναλαμβάνουν στην ουσία διατάξεις και ουσιώδεις αιτιολογικές σκέψεις της Οδηγίας. Πιο κάτω θα γίνει προσπάθεια συσχέτισμού των διατάξεων του νόμου με τις διατάξεις της Οδηγίας.

Το άρθρο 3 εδάφιο 1 του Ν. 93 (Ι)/ 1996 αντιστοιχεί στο άρθρο 4 παράγραφο 2 της Οδηγίας, με το οποίο εισάγεται η εξαίρεση στην εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών που

⁷⁹ Βλ. το άρθρο 2 του Ν. 93 (Ι)/ 1996

αφορούν (α) Τον καθορισμό του κύριου αντικείμενου της σύμβασης ή (β) την αντιπροσωπευτικότητα της τιμής ή του ανταλλάγματος για τα αγαθά ή τις υπηρεσίες που πωλήθηκαν ή παρασχέθηκαν, νοουμένου ότι είναι διατυπωμένες κατά τρόπο σαφή και κατανοητό.

Το **άρθρο 3 εδάφια 3, 4 και 5 του Ν. 93 (Ι)/ 1996** αντιστοιχούν στο **άρθρο 3 παραγράφους 2 και 3 της Οδηγίας**, με τα οποία καθορίζεται ότι το πεδίο εφαρμογής του νόμου αφορά σε συμβατικές ρήτρες (σε καταναλωτικές συμβάσεις) που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Καθορίζεται επίσης ότι το βάρος απόδειξης σε περίπτωση ισχυρισμού περί ατομικής διαπραγμάτευσης ρήτρας εναποτίθεται στους ώμους του πωλητή ή προμηθευτή. Περαιτέρω, ξεκαθαρίζεται ότι ακόμη κι αν μία ρήτρα ή ορισμένα στοιχεία κάποιας ρήτρας ήταν αποτέλεσμα ατομικής διαπραγμάτευσης, δεν αποκλείεται η εφαρμογή του νόμου στο υπόλοιπο μέρος της σύμβασης, εάν η συνολική αξιολόγησή της οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αφορά ρήτρα με προδιατυπωμένους όρους.

Στο **άρθρο 4 του Ν. 93 (Ι)/ 1996** αναφέρονται οι συμβάσεις και συμβατικές ρήτρες που εξαιρούνται από το πεδίο εφαρμογής του νόμου σύμφωνα με την **10^η αιτιολογική σκέψη** και το **άρθρο 1 παράγραφο 2 της Οδηγίας**. Αυτές αφορούν τις συμβάσεις εργασίας, τις συμβάσεις που αφορούν κληρονομικά δικαιώματα, τις συμβάσεις οικογενειακού δικαίου, τις συμβάσεις που αφορούν τη σύσταση και το καταστατικό εταιρειών καθώς και τις συμβατικές ρήτρες που απηχούν σε νομοθετικές και κανονιστικές διατάξεις της Κυπριακής Δημοκρατίας ή πρόνοιες ή αρχές διεθνών συμβάσεων στις οποίες η Κυπριακή Δημοκρατία είναι συμβαλλόμενο μέρος.

Στο **άρθρο 5 εδάφιο 1 του Ν. 93 (Ι)/1996** εκτίθεται ο ορισμός της καταχρηστικής ρήτρας, ο οποίος αντιστοιχεί στον ορισμό που δίδεται στο **άρθρο 3 παράγραφο 1 της Οδηγίας**, ήτοι ότι καταχρηστική ρήτρα θεωρείται κάθε ρήτρα η οποία, παρά την απαίτηση καλής πίστης, δημιουργεί σε βάρος του καταναλωτή σημαντική ανισότητα ανάμεσα στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από τη σύμβαση.

Περαιτέρω στο **εδάφιο 2 του άρθρου 5**, αναφέρονται τα γενικά κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μίας ρήτρας, τα οποία αντιστοιχούν στα κριτήρια που απαριθμούνται στο **άρθρο 4 της Οδηγίας**. Στο **εδάφιο 4** εκτίθενται τα κριτήρια που

λαμβάνονται υπόψη ώστε να διαπιστωθεί κατά πόσο μία συμβατική ρήτρα ικανοποιεί την απαίτηση της καλής πίστης, τα οποία επαναλαμβάνουν το περιεχόμενο της **16^{ης} αιτιολογικής** σκέψης της Οδηγίας. Το **εδάφιο 5** προνοεί ότι ο κατάλογος ρητρών που περιέχεται στο Παράρτημα του Νόμου αφορά ρήτρες που δύναται να θεωρηθούν καταχρηστικές, είναι , όμως, ενδεικτικός και μη εξαντλητικός. Το εν λόγω εδάφιο αντιστοιχεί στο **άρθρο 3 παράγραφο 3 της Οδηγίας**. Στο δε **εδάφιο 6** καθορίζεται μία συγκεκριμένη συμβατική ρήτρα η οποία θεωρείται καταχρηστική και η οποία εισάχθηκε στον νόμο με τον τροποποιητικό **Νόμο Ν. 49 (Ι)/ 2016** και προνοεί τα ακόλουθα:

« (5) Ανεξάρτητα από τις διατάξεις των εδαφίων (1), (2), (3) και (4), για τους σκοπούς του παρόντος Νόμου “καταχρηστική ρήτρα” θεωρείται κάθε ρήτρα με την οποία υπολογίζεται το επιτόκιο και περιγράφεται ο τρόπος υπολογισμού του επιτοκίου στη βάση των 360 ημερών ή άλλου αριθμού ημερών αντί στη βάση των 365 ή 366 ημερών σε περίπτωση δίσεκτου έτους.»

Το **άρθρο 6** του Νόμου καθορίζει τις συνέπειες που έχει η διαπίστωση της καταχρηστικότητας σε μία συμβατική ρήτρα. Σύμφωνα με το **εδάφιο 1** του εν λόγω άρθρου, η καταχρηστική ρήτρα σε συμβάσεις που εμπίπτουν στην εφαρμογή του Νόμου δε δεσμεύει τον καταναλωτή, παρά τις διατάξεις του περί Συμβάσεων Νόμου. Δυνάμει του **εδαφίου 2** η σύμβαση, όμως, εξακολουθεί να δεσμεύει τους συμβαλλομένους, εκτός αν αυτή δε δύναται να συνεχίσει να υφίσταται χωρίς την καταχρηστική ρήτρα. Το εν λόγω άρθρο αντιστοιχεί στο **άρθρο 6 παράγραφο 1 της Οδηγίας**.

Δυνάμει του **άρθρου 7 του Νόμου**, οι γραπτές συμβάσεις πρέπει να διατυπώνονται με σαφή και κατανοητό τρόπο και σε περίπτωση αμφιβολίας, υπερισχύει η ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή ερμηνεία. Ξεκαθαρίζεται δε ότι αυτός ο ερμηνευτικός κανόνας δεν εφαρμόζεται στο πλαίσιο των διαδικασιών που προβλέπονται στο **άρθρο 9 εδάφιο 5** του Νόμου, ήτοι για την προώθηση συλλογικών διαδικασιών. Το περιεχόμενο του ως άνω άρθρου αντιστοιχεί στο περιεχόμενο του **άρθρου 5 της Οδηγίας**.

Το **άρθρο 8 του Νόμου** αφορά την εφαρμογή του εφαρμοστέου δικαίου, το περιεχόμενο του οποίου αντιστοιχεί στο **άρθρο 6 παράγραφο 2 της Οδηγίας**.

Όπως προκύπτει από τα πιο πάνω, οι διατάξεις που προβλέπονται στον Ν. 93 (Ι)/ 1996 αντιστοιχούν στις διατάξεις που προβλέπονται στην Οδηγία.

Περισσότερη σημασία έχει η επιλογή του εθνικού νομοθέτη όσον αφορά τις διαδικασίες που προβλέπονται για την άσκηση ένδικων βοηθημάτων προς την προστασία των καταναλωτών σε σχέση με την καταχρηστικότητα ρητρών. Το **άρθρο 9** του Νόμου είναι σχετικό.

Με το **άρθρο 9** καθορίζεται μία διαδικασία με την οποία δίδεται εξουσία στον Διευθυντή της Υπηρεσίας Ανταγωνισμού και Προστασίας Καταναλωτή (« Διευθυντής») να διεξάγει έρευνα είτε αυτεπάγγελτα είτε κατόπιν υποβολής παραπόνου σε σχέση με την καταχρηστικότητα συμβατικών ρητρών καθώς και της προώθησης, εάν το θεωρήσει σκόπιμο, αίτησης στο Επαρχιακό Δικαστήριο για έκδοση απαγορευτικού διατάγματος εναντίον οποιουδήποτε προσώπου που, κατά την κρίση του Διευθυντή, χρησιμοποιεί ή εισηγείται τη χρήση τέτοιων ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις.

Λόγω της σημασίας του εν λόγω άρθρου, ακολούθως εκτίθεται αυτούσιο περιεχόμενό του, όπως αυτό τροποποιήθηκε μεταγενέστερα:

« Παρεμπόδιση της συνεχιζόμενης χρήσης καταχρηστικών ρητρών

9.-(1) Ο Διευθυντής έχει καθήκον να εξετάζει κατόπιν υποβολής παραπόνου ή και αυτεπάγγελτα κατά πόσο οποιαδήποτε συμβατική ρήτρα που προορίζεται για γενική χρήση είναι καταχρηστική.

(2) Όταν, ύστερα από εξέταση που διενεργείται σύμφωνα με το εδάφιο (1) σχετικά με οποιαδήποτε συμβατική ρήτρα, ο Διευθυντής θεωρήσει ότι αυτή είναι καταχρηστική, δύναται, αν το θεωρήσει σκόπιμο, να ζητήσει με αίτηση του προς το Δικαστήριο την έκδοση απαγορευτικού διατάγματος, περιλαμβανομένου και προσωρινού διατάγματος, εναντίον οποιουδήποτε προσώπου το οποίο, κατά την κρίση του, χρησιμοποιεί ή εισηγείται τη χρήση τέτοιων ρητρών σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές.

(3) Ο Διευθυντής δύναται, αν το θεωρήσει σκόπιμο, να λάβει υπόψη του οποιαδήποτε ανάληψη δέσμευσης που δόθηκε προς αυτόν από πρόσωπο ή εκ μέρους οποιουδήποτε προσώπου, αναφορικά με τη συνεχιζόμενη χρήση τέτοιων ρητρών σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές.

(4) Σε περίπτωση που ο Διευθυντής ύστερα από εξέταση που διενεργείται σύμφωνα με το εδάφιο (1), δε θεωρεί σκόπιμο να αποταθεί στο δικαστήριο σε σχέση με οποιοδήποτε παράπονο το οποίο, δυνάμει των διατάξεων του παρόντος άρθρου, έχει καθήκον να εξετάζει, τότε οφείλει να αιτιολογεί την απόφαση του αυτή.

(5) [Καταργήθηκε]

(6) Οι αιτήσεις που αναφέρονται στα εδάφια (2) και (5) μπορούν να απευθύνονται κατά πλειόνων πωλητών ή προμηθευτών, χωριστά ή από κοινού, του ίδιου επαγγελματικού τομέα ή κατά των ενώσεων τους που χρησιμοποιούν ή συνιστούν τη χρησιμοποίηση των ίδιων ή παρεμφερών συμβατικών ρητρών για γενική χρήση.

(7) Το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκδικάζεται οποιαδήποτε αίτηση δυνάμει του εδαφίου (2) ή (5) του παρόντος άρθρου έχει εξουσία, τηρουμένων των διατάξεων του περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμου, των περί Δικαστηρίων Νόμων και των περί Πολιτικής Δικονομίας Διαδικαστικών Κανονισμών, να εκδώσει απαγορευτικό διάταγμα, περιλαμβανομένου και προσωρινού διατάγματος, με το οποίο να διατάσσει-

(α) Την άμεση παύση και/ή τη μη επανάληψη της χρησιμοποίησης της περί ης η αίτηση καταχρηστικής ρήτρας· και/ή

(β) την εντός ορισμένης προθεσμίας λήψη τέτοιων διορθωτικών, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, μέτρων προς άρση της παράνομης κατάστασης που δημιούργησε η χρησιμοποίηση της περί ης η αίτηση καταχρηστικής ρήτρας· και/ή

(γ) τη δημοσίευση του συνόλου ή μέρους της σχετικής απόφασης του δικαστηρίου ή τη δημοσίευση επανορθωτικής ανακοίνωσης με σκοπό την εξάλειψη των τυχόν συνεχιζόμενων επιπτώσεων της χρησιμοποίησης της περί ης η αίτηση καταχρηστικής ρήτρας· και/ή

(δ) οποιαδήποτε άλλη ενέργεια ή μέτρο που κρίνεται αναγκαίο ή εύλογο υπό τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης.

(8) Το απαγορευτικό ή το προσωρινό διάταγμα που εκδίδεται δυνάμει του εδαφίου (7) δύναται να αφορά όχι μόνο τη χρησιμοποίηση μιας συγκεκριμένης συμβατικής ρήτρας που προορίζεται για

γενική χρήση, αλλά και τη χρησιμοποίηση οποιασδήποτε παρεμφερούς ρήτρας, ή ρήτρας που έχει τις ίδιες συνέπειες για τον καταναλωτή και χρησιμοποιείται η σκοπεύεται να χρησιμοποιηθεί από τον καθ' ου η αίτηση.

(9) Ο Διευθυντής, μεριμνά για την παροχή τέτοιων πληροφοριών και συμβουλών, περιλαμβανομένης της αναφοράς σε διατάγματα του δικαστηρίου αναφορικά με την εφαρμογή του παρόντος Νόμου τις οποίες αυτός θεωρεί χρήσιμες για την εξυπηρέτηση του κοινού, καθώς και όλων των προσώπων που ενδεχομένως επηρεάζονται από τις διατάξεις του παρόντος Νόμου.»

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, η Οδηγία κατοχυρώνει τον προληπτικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα των διαδικασιών που πρέπει να προβλεφθούν νομοθετικώς καθώς και τον αυτόνομο χαρακτήρα τους έναντι πάσης φύσεως συγκεκριμένης ατομικής διαφοράς. Ειδικότερα το **άρθρο 7** της Οδηγίας θεσπίζει το δικαίωμα συλλογικής προστασίας των καταναλωτών από τις καταχρηστικές ρήτρες σε συμβάσεις που είτε ήδη χρησιμοποιούνται, είτε που πρόκειται να χρησιμοποιηθούν. Σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, η ακριβής ρύθμιση εναπόκειται στην κρίση των κρατών μελών, νοουμένου ότι είναι σύμφωνη με το πνεύμα της Οδηγίας.

Με το **άρθρο 9 του Νόμου** επιχειρείται από τον νομοθέτη η θέσπιση μηχανισμού για τη συλλογική προστασία των καταναλωτών. Την ευθύνη για την παρεμπόδιση χρήσης των καταχρηστικών ρητρών σε συλλογικό επίπεδο φέρει ο Διευθυντής. Ειδικότερα θεσπίζεται μία διαδικασία ελέγχου της καταχρηστικότητας συμβατικών ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις που εμπίπτουν στις διατάξεις του Νόμου, από τον Διευθυντή, κατά την οποία εξετάζονται οι επίμαχες συμβατικές ρήτρες και ως αποτέλεσμα αυτού του ελέγχου και εξέτασης, εκδίδεται από τον Διευθυντή σχετική απόφαση.

Δίδεται επίσης η ευχέρεια στα πρόσωπα εναντίον των οποίων διεξάγεται η έρευνα να αναλάβουν δέσμευση αναφορικά με τη συνεχιζόμενη χρήση των επίμαχων ρητρών σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές. Η πιο πάνω δέσμευση δύναται να ληφθεί υπόψη από τον Διευθυντή, όπως θα μπορούσε να συναχθεί, κατά το στάδιο που έχει ήδη εκδώσει την απόφαση του και εξετάζεται η δυνατότητα να προωθηθεί σχετική αίτηση προς το Επαρχιακό Δικαστήριο για

εξασφάλιση σχετικού απαγορευτικού διατάγματος κατά της χρήσης των επίμαχων συμβατικών ρητρών, οι οποίες κρίθηκαν ως καταχρηστικές⁸⁰.

Η ως άνω δυνατότητα περί ανάληψης δέσμευσης, αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια των « πωλητών» ή «προμηθευτών», γεγονός το οποίο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως δεν συντελεί στην πρακτική αποτελεσματικότητα του μηχανισμού που επιδιώκεται, ήτοι μία μορφή- θα λέγαμε- διαβούλευσης μεταξύ του Διευθυντή και των « πωλητών» ή « προμηθευτών», πριν ο πρώτος αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο για την εξασφάλιση απαγορευτικών διαταγμάτων.

Εάν δε ο Διευθυντής αποφασίσει ως προς την καταχρηστικότητα συμβατικών ρητρών, « [...]δύναται, εάν το θεωρήσει σκόπιμο[...]» - δεν οφείλει με άλλα λόγια- να αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο για την έκδοση σχετικού απαγορευτικού διατάγματος. Εάν ο Διευθυντής αποφασίσει να μην αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο, οφείλει να αιτιολογήσει αυτή του την απόφαση.

Μπορεί να λεχθεί ότι ο Διευθυντής οφείλει να εξετάζει την κάθε περίπτωση με σκοπό την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών εν γένει και όχι για να εξετάσει την ατομική διαφορά στη συγκεκριμένη καταναλωτική σύμβαση. Ο έλεγχος, λοιπόν, που πραγματοποιεί ο Διευθυντής δεν μπορεί να περιορίζεται σε συγκεκριμένο παράπονο καταναλωτή, αλλά πρέπει να αφορά την παροχή γενικής προστασίας στο καταναλωτικό κοινό, πάντοτε στο πλαίσιο που ορίζει ο Νόμος. Συνεπώς, ο Διευθυντής μπορεί να επεκτείνει τον έλεγχο που πραγματοποιεί και σε ισχυρισμούς που δε διατυπώνονται στο παράπονο που υποβλήθηκε από τον/ τους καταναλωτή/ες. Τούτο εφόσον ο Νόμος παρέχει στον Διευθυντή την αυτεπάγγελτη εξουσία να προβαίνει σε εξέταση της καταχρηστικότητας των συμβατικών ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις. Ως εκ τούτου, ο Διευθυντής εξετάζει την ενώπιον του περίπτωση, υπό το πρίσμα της συλλογικής προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών, και δε λαμβάνει υπόψη τις

⁸⁰ Η ως άνω διαπίστωση μπορεί να συναχθεί λόγω της θέσης που έχει στο κείμενο του άρθρου 9 η δυνατότητα δέσμευσης, ήτοι μεταξύ του εδαφίου 2 όπου διαπιστώνεται ήδη από τον Διευθυντή η καταχρηστικότητα και πριν το εδάφιο 4 στο οποίο προβλέπεται η διακριτική ευχέρεια του Διευθυντή να μην αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο.

λεπτομέρειες των ατομικών περιστάσεων εφόσον δεν είναι γενικεύσιμες και συνεπώς χρήσιμες για τη συλλογική προστασία των καταναλωτών.

Μέχρι την έκδοση της απόφασης στην **προσφυγή με αριθμό αρ. 1549/15, Alpha Bank Cyprus Ltd v. Κυπριακής Δημοκρατίας, μέσω 1. Υπηρεσίας Ανταγωνισμού και Προστασίας Καταναλωτών του Υπουργείου Ενέργειας, Εμπορίου, Βιομηχανίας και Τουρισμού, 2. Διευθυντή και/ή Αναπληρωτή Διευθυντή Υπηρεσίας Ανταγωνισμού και Προστασίας Καταναλωτών**⁸¹, του νεοσυσταθέντος, τότε, Διοικητικού Δικαστηρίου⁸², οι ως άνω περιγραφόμενες αποφάσεις του Διευθυντή προσβάλλονταν στη βάση του άρθρου 146 του Συντάγματος, ως εκτελεστές διοικητικές πράξεις. Με την ως δικαστική απόφαση, ημερομηνίας 30.6.2016, το Διοικητικό Δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση του Διευθυντή δεν αποτελεί εκτελεστή διοικητική πράξη, απόφαση η οποία δεν εφεσιβλήθηκε και συνεπώς καθίσταται τελεσίδικη. Ειδικότερα λέχθηκαν, μεταξύ άλλων, τα εξής σχετικά:

« Είναι επομένως βέβαιο ότι οι εξουσίες του Διευθυντή είναι ευρύτερες μεν σε ότι αφορά την πρωτοβουλία που μπορεί να αναλάβει τόσο για την έρευνα όσο και για την επιδίωξη έκδοσης απαγορευτικών διαταγμάτων για τέτοιες ρήτρες, αλλά μη αποφασιστικές δε, προς έκδοση εκτελεστής διοικητικής απόφασης. Το ρητό γράμμα του νόμου, αποκαλύπτει το σκοπό του νομοθέτη, να μην έχει ο Διευθυντής αποφασιστικές αρμοδιότητες για ακύρωση και/ή διαγραφή των καταχρηστικών ρητρών από συμβάσεις. Ο νομοθέτης δεν περιέβαλε τις εξουσίες και την «απόφαση» του Διευθυντή με τα κύρια χαρακτηριστικά μιας εκτελεστής διοικητικής απόφασης, τα οποία δεν περιορίζονται, όπως εκτενώς αναλύεται ανωτέρω, μόνο στην προέλευσή της από διοικητικό όργανο και στο ότι το διοικητικό όργανο λειτουργεί εντός της σφαίρας του δημοσίου δικαίου για το δημόσιο

⁸¹ Βλ. ECLI:CY:DD:2016:195

⁸² Με την ψήφιση του περί της Ίδρυσης και Λειτουργίας Διοικητικού Δικαστηρίου Νόμου του 2015 (131 (I)/ 2015) καθιδρύθηκε Διοικητικό Δικαστήριο το οποίο έχει αποκλειστική δικαιοδοσία να αποφασίζει σε πρώτο βαθμό για κάθε προσφυγή που υποβάλλεται δυνάμει του άρθρου 146 του Συντάγματος, αφού είχε προηγήθηκε η ψήφιση του περί της Όγδοης Τροποποίησης του Συντάγματος Νόμου του 2015 (Ν. 130 (I)/ 2015), με τον οποίο τροποποιήθηκε το άρθρο 146 του Συντάγματος αναλόγως.

συμφέρον. Η κατάληξη επομένως του Διευθυντή για τον καταχρηστικό χαρακτήρα της ρήτηρας, μπορεί να προέρχεται από διοικητικό όργανο μεν, αλλά δεν είναι ατομική διοικητική πράξη εκτελεστή, προερχόμενη από διοικητικό όργανο με αποφασιστικές αρμοδιότητες. Ελλείπει ο εξουσιαστικός χαρακτήρας και η άμεση ισχύς, δηλαδή η ισχύς χωρίς την μεσολάβηση μέτρων καταναγκασμού δια της δικαστικής οδού.

Το αποτέλεσμα της έρευνάς του Διευθυντή, αφορά την δική του εκτίμηση για τον καταχρηστικό χαρακτήρα μίας ρήτηρας, η οποία του επιτρέπει να προσφύγει στο Επαρχιακό Δικαστήριο, επιδιώκοντας την έκδοση απαγορευτικού διατάγματος, περιλαμβανομένου και προσωρινού, στο μέτρο που προμηθευτές δεν ήθελαν ανταποκριθεί στο κάλεσμά του να εισηγηθούν λύσεις ή να λάβουν μέτρα σε σχέση με ό,τι ο ίδιος θεωρεί ως καταχρηστικές ρήτηρες.»

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το Δικαστήριο ανέφερε πως εκπληρώνεται ο σκοπός της Οδηγίας, η οποία εναπόθεσε τα μέσα εκπλήρωσης των σκοπών της στον εθνικό νομοθέτη. Ειδικότερα ανέφερε ότι παρέχονται ευρύτατες εξουσίες στο Διευθυντή να κινηθεί εναντίον των προμηθευτών. Η δε αποτελεσματικότητα επιτυγχάνεται με την έκδοση απαγορευτικών διαταγμάτων του Δικαστηρίου σύμφωνα με το **άρθρο 9 του Ν. 93(Ι)/ 1996**. Επιπλέον, η αμεσότητα και η ταχύτητα επιτυγχάνονται με τη δυνατότητα έκδοσης προσωρινού διατάγματος.

Επανερχόμενοι στις εξουσίες του Διευθυντή δυνάμει του **άρθρου 9**, εναπόκειται στην κρίση του, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, να αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο⁸³. Την αίτηση επιλαμβάνεται ο πρόεδρος του Επαρχιακού Δικαστηρίου, το οποίο έχει κατά τόπο αρμοδιότητα. Στο πλαίσιο της αίτησης, το Δικαστήριο δύναται να εκδώσει απαγορευτικά διατάγματα ως αυτά προβλέπονται στο εδάφιο 7.

Κατ' αναλογία των όσων αναφέρθηκαν πιο πάνω σε σχέση με τον τρόπο που εξετάζει ο Διευθυντής την κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο οφείλει επίσης να εξετάζει την κάθε περίπτωση

⁸³ Σύμφωνα με τις ερμηνευτικές διατάξεις του Ν. 93 (Ι)/ 1996, « δικαστήριο» σημαίνει τον Πρόεδρο οποιουδήποτε Επαρχιακού Δικαστηρίου

με σκοπό την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών εν γένει και όχι για να εξετάσει την ατομική διαφορά στη συγκεκριμένη καταναλωτική σύμβαση. Μία τέτοια εξέταση μπορεί και πρέπει να γίνεται μόνο στο πλαίσιο αγωγής είτε αυτή καταχωρείται από τον καταναλωτή είτε αυτή καταχωρείται εναντίον του καταναλωτή, στην οποία προβάλλονται ισχυρισμοί περί καταχρηστικότητας συμβατικών ρητρών ή κατόπιν αυτεπάγγελτης εξέτασης της καταχρηστικότητας των συμβατικών ρητρών από το Δικαστήριο, εφόσον σε εκείνο το πλαίσιο εξετάζεται η μεταξύ των διαδίκων ατομική διαφορά.

Επιπλέον, θα πρέπει να αναφερθεί ότι δίδεται η δυνατότητα, καταχώρισης ενδιάμεσης αίτησης για έκδοση σχετικού προσωρινού διατάγματος. Βεβαίως, η έκδοση προσωρινού διατάγματος, προϋποθέτει την ικανοποίηση των προϋποθέσεων που τίθενται από το **άρθρο 32 του περί Δικαστηρίων Νόμου του 1960, Ν. 14/1960**⁸⁴. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι περισσότερο θα τίθεται προς αμφισβήτηση η ικανοποίηση της 3^{ης} προϋπόθεσης, ως αυτή έχει ερμηνευτεί από τη νομολογία των Κυπριακών Δικαστηρίων, ήτοι το να τεκμηριωθεί – στο επίπεδο που απαιτείται στο πλαίσιο της εν λόγω ενδιάμεσης αίτησης- ότι είναι αδύνατο ή δύσκολο να απονεμηθεί πλήρης δικαιοσύνη σε μεταγενέστερο στάδιο. Αυτή η προϋπόθεση συνδέεται συνήθως - αλλά όχι αποκλειστικώς- με τη μη δυνατότητα απόδοσης χρηματικής αποζημίωσης σε περίπτωση

⁸⁴ Το άρθρο 32 του περί Δικαστηρίων Νόμου Ν. 14/ 1960, προνοεί τα εξής:

« Απαγορευτικά διατάγματα και παραλήπτai

32.-(1) Τηρουμένου οιοδήποτε διαδικαστικού κανονισμού έκαστον δικαστήριο, εν τη ασκήσει της πολιτικής αυτού δικαιοδοσίας, δύναται να εκδίδη απαγορευτικόν διάταγμα (παρεμπίπτον, διηνεκές, ή προστακτικόν) ή να διορίζη παραλήπτην εις πάσας τας περιπτώσεις εις ας το δικαστήριο κρίνει τούτο δίκαιον ή πρόσφορον, καίτοι δεν αξιούνται ή χορηγούνται ομού μετ' αυτού αποζημιώσεις ή άλλη θεραπεία:

Νοείται ότι παρεμπίπτον απαγορευτικόν διάταγμα δεν θα εκδίδεται εκτός εάν το δικαστήριο ικανοποιηθή ότι υπάρχει σοβαρόν ζήτημα προς εκδίκασιν κατά την επ' ακροατηρίου διαδικασίαν, ότι υπάρχει πιθανότης ότι ο αιτών διάδικος δικαιούται εις θεραπείαν, και ότι εκτός εάν εκδοθή παρεμπίπτον απαγορευτικόν διάταγμα, θα είναι δύσκολον ή αδύνατον να απονεμηθή πλήρης δικαιοσύνη εις μεταγενέστερον στάδιον.

(2) Οιονδήποτε παρεμπίπτον διάταγμα, εκδοθέν συμφώνως τω εδαφίω (1), δύναται να εκδοθή υπό τοιούτους όρους και προϋποθέσεις ως το δικαστήριο θεωρεί δίκαιον, και το δικαστήριο δύναται καθ' οιονδήποτε χρόνον, επί αποδείξει ευλόγου αιτίας, να ακυρώση ή τροποποιήση οιονδήποτε τοιούτον διάταγμα.

[...]

επιτυχίας της κυρίως υπόθεσης. Γενικότερα -χωρίς να επιχειρείται εις βάθος ανάλυση- θα μπορούσε να λεχθεί ότι εν προκειμένω το αντικείμενο αιτήσεων που καταχωρούνται από τον Διευθυντή δεν αφορά κατ' ουσία χρηματική διαφορά. Η δε έκδοση τελικού διατάγματος για άμεση παύση χρήσης ή επανάληψη χρήσης των επίμαχων συμβατικών ρητρών εφαρμόζεται τόσο για υφιστάμενες όσο και για μελλοντικές καταναλωτικές συμβάσεις, ακόμη κι αν αυτές έχουν συναφθεί, εκτελεστεί, τερματιστεί ή όχι. Εξ άλλου στο πλαίσιο τέτοιου είδους αιτήσεων από τον Διευθυντή, το Δικαστήριο δεν πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ειδικές περιστάσεις μίας συγκεκριμένης διαφοράς, ως ανωτέρω σημειώθηκε. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι είναι δύσκολο να αποδειχθεί ότι είναι αδύνατο να απονεμηθεί μεταγενέστερα δικαιοσύνη, κατά την έκδοση της τελικής απόφασης του Δικαστηρίου επί της αιτήσεως.

Περαιτέρω, όσον αφορά ειδικότερα την έκδοση μονομερούς προσωρινού διατάγματος, το Δικαστήριο θα πρέπει να ικανοποιηθεί ότι υφίσταται το στοιχείο του κατεπείγοντος. Θα πρέπει να υπάρχουν υπαρκτοί και κατεπείγοντες λόγοι για την έκδοση διατάγματος εναντίον προσώπου, χωρίς εκ των προτέρων να του δοθεί το δικαίωμα ακρόασης. Τα πιο πάνω προϋποθέτουν ταχύτητα στην καταχώριση της αίτησης. Επιπροσθέτως, θα μπορούσε να λεχθεί ότι στο πλαίσιο τέτοιου είδους αιτήσεων δεν υφίσταται γενικότερα το στοιχείο του κατεπείγοντος. Τούτο, εφόσον, επαναλαμβάνεται, με την αίτηση δεν προωθείται μία συγκεκριμένη περίπτωση, δηλαδή μία συγκεκριμένη ατομική διαφορά. Θεωρητικά, θα είναι δύσκολο να αποδειχθεί ότι γενικότερα με τη χρήση τέτοιου είδους συμβατικών ρητρών από τον καθ' ου η αίτηση υφίσταται κάποιος λόγος που να καθιστά την έκδοση προσωρινού μονομερούς διατάγματος κατεπείγουσα.

Ως εκ των όσων έγινε προσπάθεια να αναλυθούν πιο πάνω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η δυνατότητα που δίδεται από τον Νόμο για έκδοση προσωρινού διατάγματος, δεν έχει κάποια πρακτική αποτελεσματικότητα, εφόσον δύσκολο θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η διαπίστωση γίνεται, χωρίς να αναγνωρίζεται άμεση διασύνδεση αυτής της διαπίστωσης περί μη αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας. Από την άλλη, αυτή η δυνατότητα, αν και προσφέρεται, δεν καθιστά περισσότερο αποτελεσματική στην πράξη την προστασία που προσφέρεται στον καταναλωτή.

Θα πρέπει επίσης να γίνει αναφορά στο **εδάφιο 5 του άρθρου 9**, το οποίο καταργήθηκε με τον τροποποιητικό Νόμο **N. 95 (I)/ 2007**. Το εν λόγω εδάφιο έδιδε το δικαίωμα σε άτομα ή οργανισμούς που θεμελιώνουν έννομο συμφέρον για την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών, να προωθήσουν επίσης αίτηση στο Επαρχιακό Δικαστήριο για έκδοση απαγορευτικού διατάγματος σε σχέση με τη χρήση καταχρηστικών ρητρών, όπως και ο Διευθυντής⁸⁵.

Η κατάργηση του εν λόγω άρθρου, θα μπορούσε να συσχετιστεί με τη ψήφιση του **περί της Έκδοσης Δικαστικών Διαταγμάτων για την Προστασία των Συλλογικών Συμφερόντων των Καταναλωτών Νόμος του 2007**. (« **101(I)/2007**»). Ο εν λόγω Νόμος είναι εναρμονιστικός της Οδηγίας **98/27/ΕΚ**⁸⁶, ως αυτή έχει κωδικοποιηθεί και αποκατασταθεί με την Οδηγία **2009/22/ΕΚ**⁸⁷. Ο εν λόγω Νόμος συμπληρώνει τη δικονομική προστασία που παρέχει το **άρθρο 7 εδάφιο 2** της Οδηγίας για την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών καθότι παρέχεται το δικαίωμα σε νομιμοποιούμενους φορείς, να προσφύγουν στο Επαρχιακό Δικαστήριο για την έκδοση απαγορευτικού ή προστακτικού διατάγματος, περιλαμβανομένου και προσωρινού διατάγματος, εναντίον προσώπου που θίγει τα συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών, τα οποία ο νομιμοποιούμενος φορέας προστατεύει. Σύμφωνα με το Παράρτημα του προαναφερόμενου Νόμου, πριν την τελευταία τροποποίηση του⁸⁸, μεταξύ των νόμων που διέπουν τα συλλογικά συμφέροντα των καταναλωτών ήταν ο **N. 93 (I)/ 1996**. Με την τελευταία

⁸⁵ Το εδάφιο (5) προνοούσε ότι « *Τηρουμένων των διατάξεων του παρόντος άρθρου, δικαίωμα να αποταθούν στο Δικαστήριο όπως αναφέρεται στο εδάφιο (2) πιο πάνω εναντίον οποιουδήποτε προσώπου το οποίο χρησιμοποιεί ή εισηγείται τη χρήση συμβατικών ρητρών που προορίζονται για γενική χρήση και δύνανται να θεωρηθούν καταχρηστικές, έχουν και άτομα ή νόμιμα συσταθέντες οργανισμοί που είτε δυνάμει νόμου είτε δυνάμει του καταστατικού τους θεμελιώνουν επαρκώς έννομο συμφέρον για την προστασία των συλλογικών συμφερόντων των καταναλωτών.*»

⁸⁶ Οδηγία 98/27/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Μαΐου 1998 περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών

⁸⁷ Οδηγία 2009/22/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2009, περί των αγωγών παραλείψεως στον τομέα της προστασίας των συμφερόντων των καταναλωτών (Κωδικοποιημένη έκδοση)

⁸⁸ Βλ. τον περί της Έκδοσης Δικαστικών Διαταγμάτων για την Προστασία των Συλλογικών Συμφερόντων των Καταναλωτών (Τροποποιητικός) Νόμος του 2021 (Ν. 153(I)/2021) Ε.Ε., Παρ.Ι(Ι), Αρ.4857, 5/11/2021

τροποποίηση, στο Παράρτημα του Νόμου περιλαμβάνεται ο **N. 112 (I)/ 2021**, εφόσον ο **N. 93 (I)/ 1996** έχει καταργηθεί.

β. Ο περί Προστασίας του Καταναλωτή Νόμος του 2021

Σχετικό με τις καταχρηστικές ρήτρες είναι το **ΜΕΡΟΣ VII** του **N. 112 (I)/ 2021** και ειδικότερα τα **άρθρα 48 μέχρι και 52**.

Πλην των όσων θα αναφερθούν κατωτέρω, γενικότερα τα εν λόγω άρθρα επαναλαμβάνουν στην ουσία τις διατάξεις του **N. 93 (I)/ 1996** και ειδικότερα τα **άρθρα 3 μέχρι 7** – αν και σε διαφορετική σειρά- και συνεπώς τις διατάξεις της Οδηγίας. Σε σχέση με το εφαρμοστέο δίκαιο, το οποίο προνοούσε το **άρθρο 8 του N. 93 (I)/ 1996**, σχετικό είναι το **άρθρο 70 του N. 112 (I)/ 2021**, το οποίο τοποθετείται στο **ΜΕΡΟΣ XI « ΤΕΛΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ »**.

Διαφορές μεταξύ των δύο Νόμων εντοπίζονται ως κατωτέρω. Καταρχάς, οι έννοιες του « *πωλητή* » ή « *προμηθευτή* », τις οποίες εντοπίζαμε στον **N. 93 (I)/ 1996**, έχουν αντικατασταθεί με την έννοια του « *εμπορευόμενου* », όπως χρησιμοποιείται στην Οδηγία. Εμπορευόμενος ορίζεται ως « *κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα αν διέπεται από το ιδιωτικό ή το δημόσιο δίκαιο, το οποίο ενεργεί για σκοπούς οι οποίοι σχετίζονται με την εμπορική, επιχειρηματική, βιοτεχνική ή επαγγελματική του δραστηριότητα και κάθε πρόσωπο το οποίο ενεργεί εξ ονόματος ή για λογαριασμό του εμπορευόμενου.* »⁸⁹

Περαιτέρω, η ουσιαστική διαφορά εντοπίζεται στο **άρθρο 48 εδάφιο 1** του Νόμου, με το οποίο καθορίζεται ότι το πεδίο εφαρμογής του παρόντος Μέρους του Νόμου αφορά σε κάθε ρήτρα σύμβασης που συνάπτεται μεταξύ εμπορευόμενου και καταναλωτή. Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, το πεδίο εφαρμογής του **N. 93 (I)/ 1996** αφορούσε τις συμβατικές ρήτρες σε καταναλωτικές συμβάσεις που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης, το πεδίο δηλαδή εφαρμογής ήταν περιορισμένο σε προδιατυπωμένους όρους. Γεγονός που αντιστοιχεί στις διατάξεις της Οδηγίας. Με τον **N. 112 (I)/ 2021**, ο εθνικός νομοθέτης επέλεξε μία αυστηρότερη

⁸⁹ Βλ. ΜΕΡΟΣ I Ερμηνεία και Εισαγωγικές Διατάξεις του **N. 112 (I)/ 2021**

ρύθμιση, εφόσον στο πεδίο εφαρμογής του Νόμου εμπίπτουν όλες οι ρήτρες σε καταναλωτικές συμβάσεις, δηλαδή όχι μόνο αυτές που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Η ως άνω ρύθμιση είναι επιτρεπτή και συνάδει με το πνεύμα της Οδηγίας καθότι δίδεται η δυνατότητα στα κράτη μέλη να θεσπίσουν αυστηρότερες ρυθμίσεις στην εθνική τους νομοθεσία, για να εξασφαλίζεται μεγαλύτερη προστασία του καταναλωτή⁹⁰.

Θα μπορούσε, όμως, να λεχθεί ότι στο πλαίσιο ατομικής διαφοράς, κατά τον έλεγχο της καταχρηστικότητας μίας ρήτρας από το Δικαστήριο και ιδιαίτερα κατά την εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα μίας ρήτρας, το Δικαστήριο εφόσον οφείλει να λάβει υπόψη του όλες τις κατά το χρόνο της σύναψης της σύμβασης περιστάσεις που περιβάλλουν την εν λόγω σύμβαση, θα μπορούσε να λάβει υπόψη του κατά πόσο υπήρξε ή όχι ατομική διαπραγμάτευση επί συγκεκριμένων ρητρών στη διαμόρφωση της κρίσης του. Το βάρος απόδειξης τέτοιου ισχυρισμού θα πρέπει να βαρύνει σε κάθε περίπτωση τον εμπορευόμενο, στη βάση των διατάξεων της Οδηγίας, εφόσον δεν γίνεται κάποια αναφορά στην εθνική νομοθεσία. Περαιτέρω, θα μπορούσε επίσης να ληφθεί ένα τέτοιο γεγονός υπόψη κατά την εκτίμηση της απαίτησης της καλής πίστης, εφόσον εάν δόθηκε στον καταναλωτή ουσιαστική και πραγματική δυνατότητα να διαμορφώσει τους όρους ή συγκεκριμένους όρους της σύμβασης, τότε, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο εμπορευόμενος αντιμετώπισε τον καταναλωτή δίκαια σε σχέση με τους όρους ή τους συγκεκριμένους όρους. Τα πιο πάνω θα εξαρτηθούν από τη μαρτυρία που θα έχει ενώπιον του το Δικαστήριο. Εν κατακλείδι, θα μπορούσε να λεχθεί ότι εάν και το πεδίο εφαρμογής του Νόμου επεκτείνεται σε όλες τις ρήτρες σε καταναλωτικές συμβάσεις, θα μπορούσε να είναι επιτρεπτό από το εθνικό Δικαστήριο να αποδεχθεί μαρτυρία περί ατομικής διαπραγμάτευσης σε σχέση με συγκεκριμένες ρήτρες, μαρτυρία την οποία θα μπορεί να λάβει υπόψη του κατά την κρίση του περί καταχρηστικότητας, ως ανωτέρω περιγράφεται.

Από την άλλη, γεννάται το ερώτημα κατά πόσο το εθνικό Δικαστήριο, εάν δεν προβάλλονται από τους διαδίκους οποιοδήποτε ισχυρισμοί περί καταχρηστικότητας ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις, δύναται ή οφείλει να εξετάσει τέτοιους ισχυρισμούς αυτεπάγγελτα, στη βάση τη νομολογίας του ΔΕΕ. Αναφορικά με τις ρήτρες που αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής

⁹⁰ Βλ. άρθρο 8 της Οδηγίας

διαπραγμάτευσης, εκτιμάται πως η απάντηση στο ως άνω ερώτημα θα πρέπει να είναι αρνητική. Κατά πρώτο, η νομολογία του ΔΕΕ σε σχέση με την αυτεπάγγελτη εξέταση των ρητρών αφορά σε προδιατυπωμένους όρους, εφόσον το πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας έχει οριοθετηθεί σε ρήτρες που δεν αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης. Συνεπώς, δεν θα μπορούσε η αυτεπάγγελτη εξέταση του εθνικού δικαστηρίου να πραγματοποιηθεί στη βάση της νομολογίας του ΔΕΕ και κατ' εφαρμογή της Οδηγίας. Κατά δεύτερο, κατά το κυπριακό δίκαιο, το Δικαστήριο εξετάζει και αποφασίζει επί των δικογραφημένων ισχυρισμών των διαδίκων, δηλαδή αυτών που περιέχονται στα δικόγραφα. Ο κανόνας της δικογράφησης είναι αυστηρός, εφόσον ακόμα κι αν ακουστεί μαρτυρία ενώπιον του Δικαστηρίου η οποία δεν στηρίζεται από την ανάλογη ή επαρκή δικογράφηση, τότε, αυτή, θα πρέπει να αγνοηθεί και να μη ληφθεί υπόψη από το Δικαστήριο. Η αυτεπάγγελτη εξέταση του Δικαστηρίου είναι περιορισμένη κυρίως σε ζητήματα που άπτονται της καθ' ύλην δικαιοδοσίας του ή αρμοδιότητας του. Ως εκ τούτου, ούτε στη βάση του κυπριακού δικαίου το Δικαστήριο θα μπορούσε να εξετάσει αυτεπάγγελα την καταχρηστικότητα ρητρών που έχουν αποτελέσει αντικείμενο ατομικής διαπραγμάτευσης.

Σε κάθε περίπτωση, ο πιο πάνω διαχωρισμός ενέχει πρακτικά προβλήματα καθότι προϋποθέτει την ύπαρξη αποδεκτής μαρτυρίας περί ατομικής διαπραγμάτευσης ή όχι των συμβατικών ρητρών. Το πιο πάνω γεγονός θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα το Δικαστήριο να είναι περισσότερο επιφυλακτικό στο να εξετάζει αυτεπάγγελα την καταχρηστικότητα ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις, εάν δεν προκύπτει από τη μαρτυρία ενώπιον του κατά πόσο υπήρξε ή όχι ατομική διαπραγμάτευση.

Συνεπώς, η διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του Νόμου σε σχέση με το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας, υπό των φως των πιο πάνω, ενδεχομένως να μη λειτουργήσει με τέτοιο τρόπο ώστε να αυξάνει την προστασία του καταναλωτή, ιδιαίτερα στο πλαίσιο ατομικών διαφορών. Εν πάση, όμως, περιπτώσει, όπως θα διαφανεί στο επόμενο μέρος του παρόντος κεφαλαίου, τα κυπριακά δικαστήρια δεν φαίνεται να προβαίνουν σε αυτεπάγγελτη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών.

Στο **ΜΕΡΟΣ VIII του Ν. 112 (I)/ 2021**, ρυθμίζονται τα καθήκοντα, οι αρμοδιότητες και οι εξουσίες της Εντεταλμένης Υπηρεσίας, ήτοι του Διευθυντή Προστασίας Καταναλωτή. Σε σχέση

με την προστασία των καταναλωτών από τις καταχρηστικές ρήτρες και τις εξουσίες που είχε ο Διευθυντής δυνάμει του **άρθρου 9 του Ν. 93 (Ι)/ 1996**, οι εξουσίες που δίδονται από το παρών Μέρος είναι διευρυμένες.

Τούτου λεχθέντος, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το **άρθρο 9 του Ν. 93 (Ι)/ 1996** επέβαλλε καθήκον στον Διευθυντή να εξετάσει τους ισχυρισμούς περί καταχρηστικότητας των ρητρών κατόπιν υποβολής παραπόνου. Με το **άρθρο 53** του εν ισχύ Νόμου, τέτοιο καθήκον δεν επιβάλλεται στον Διευθυντή. Σε σχέση με παράπονα που υποβάλλονται στον Διευθυντή, ο τελευταίος προβαίνει σε αξιολόγηση της αναγκαιότητας της εξέτασης του παραπόνου που υποβάλλεται, λαμβάνοντας υπόψη σωρευτικά συγκεκριμένα κριτήρια⁹¹ που εκτίθενται στο **εδάφιο 2** του εν λόγω άρθρου. Βεβαίως, θα μπορούσε να λεχθεί ότι τα στοιχεία (α) και (δ) του εδαφίου θα πρέπει να ικανοποιούνται σε κάθε περίπτωση παραπόνου που υποβάλλεται από τον καταναλωτή σε σχέση με χρήση καταχρηστικών ρητρών, εφόσον όπως έχει νομολογηθεί από το ΔΕΕ, η προστασία των καταναλωτών από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών αποτελεί ζήτημα δημόσιου συμφέροντος.⁹²

Στα **άρθρα 54 και 55** απαριθμούνται σωρεία εξουσιών που δίδονται στον Διευθυντή κατά τη διερεύνηση πιθανής παράβασης του Νόμου, ορισμένες από τις οποίες εκτιμάται πως δεν θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στην περίπτωση καταχρηστικών ρητρών. Επί παραδείγματι η εξουσία να προβαίνει σε αγορά αγαθών ή υπηρεσιών ως δοκιμαστικές αγορές, κατά περίπτωση, ακόμη και με καλυμμένη ταυτότητα, ώστε να εντοπίζει τυχόν παραβάσεις του παρόντος Νόμου και να συγκεντρώνει αποδεικτικά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένης της εξουσίας να επιθεωρεί, παρατηρεί, μελετά, αποσυναρμολογεί ή να υποβάλει σε δοκιμές τα αγαθά ή τις υπηρεσίες⁹³. Γενικότερα θα μπορούσε να λεχθεί ότι οι εξουσίες που δίδονται στον Διευθυντή είναι ευρύτατες.

⁹¹ Το κείμενο του εδαφίου 2 του άρθρου 53 μπορεί να ερμηνευτεί ότι τα κριτήρια που τίθενται στα στοιχεία (α) – (ε) αξιολογούνται σωρευτικά από τον Διευθυντή και όχι διαζευκτικά καθότι δεν χρησιμοποιείται διαχωριστικός σύνδεσμος « και/ ή » μεταξύ των στοιχείων καθώς και λόγω του ότι μεταξύ του στοιχείου (δ) και (ε) γίνεται χρήση του συμπλεκτικού συνδέσμου « και ». Αν η πιο πάνω ερμηνεία ευσταθεί, επιδρά με τρόπο περιοριστικό ως προς την εξέταση των υποβαλλόμενων κριτηρίων.

⁹² Βλ. Υπόθεση C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones, απόφαση ημερομηνίας 6.10.2009

⁹³ Βλ. άρθρο 54 εδαφίου 1 (η) του Ν. 112 (Ι)/ 2021

Η δυνατότητα άντλησης επαρκών πληροφοριών και η δυνατότητα διενέργειας δέουσας έρευνας, η οποία φαίνεται ότι ρυθμίζεται επαρκώς από τον Νόμο, θα μπορούσε να επιδράσει θετικά ως προς την εκτίμηση από τον Διευθυντή της χρήσης καταχρηστικών ρητρών σε καταναλωτικές συμβάσεις. Ωστόσο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην αποτελεσματικότερη αξιολόγηση του καταχρηστικού χαρακτήρα των ρητρών θα συντελούσε περισσότερο η επαρκής νομική κατάρτιση των λειτουργών του Διευθυντή και/ή στελέχωση της Υπηρεσίας του Καταναλωτή με νομικούς λειτουργούς. Τούτο καθότι η εκτίμηση του καταχρηστικού χαρακτήρα ρητρών προϋποθέτει στην ουσία μελέτη, αξιολόγηση και ερμηνεία μίας σύμβασης, εργασία που απαιτεί νομικές γνώσεις.

Το **άρθρο 57** αποτελεί- πιθανώς- τη σημαντικότερη ρύθμιση του υπό κρίση Μέρους σε σχέση με τις καταχρηστικές ρήτρες. Στο εν λόγω άρθρο απαριθμούνται οι εξουσίες του Διευθυντή σε περίπτωση διαπιστώσεως παραβίασης. Στον **N. 93 (I)/ 1996** ο Διευθυντής δεν είχε οποιαδήποτε διοικητική εξουσία κυρώσεως σε σχέση με τη διαπίστωσή του ως προς την παραβίαση του Νόμου. Έλλειπε, όπως λέχθηκε στην υπόθεση **Alpha Bank**⁹⁴, το στοιχείο του διοικητικού εξαναγκασμού. Εναπόκειτο δε στη διακριτική του ευχέρεια να αποταθεί στο Επαρχιακό Δικαστήριο για εξασφάλιση δικαστικών διαταγμάτων προς προστασία των καταναλωτών από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών. Εν αντιθέσει, στο **άρθρο 57** δίδεται η δυνατότητα στον Διευθυντή να « διατάξει» τον εμπορευόμενο να συμμορφωθεί με την απόφαση του. Περαιτέρω, σύμφωνα με το **εδάφιο 1 (ια)** δίδεται η εξουσία στον Διευθυντή να επιβάλλει στον εμπορευόμενο διοικητικό πρόστιμο σε σχέση με την παραβίαση του Νόμου. Περαιτέρω, απαριθμούνται – αν και όχι εξαντλητικά- τα κριτήρια που λαμβάνει υπόψη του ο Διευθυντής στην επιβολή των κυρώσεων εναντίον του εμπορευόμενου⁹⁵.

Επιπρόσθετα, στον **N. 93 (I)/ 1996**, η δυνατότητα ανάληψης δέσμευσης από τον «πωλητή» ή «εμπορευόμενο» δεν ρυθμιζόταν πλήρως και επαρκώς, πέραν της απλής αναφοράς περί ύπαρξης τέτοιας δυνατότητας από τον « πωλητή» ή « προμηθευτή», η οποία μπορεί να ληφθεί υπόψη από τον Διευθυντή. Στο **άρθρο 58 του N. 112 (I)/ 2021**, όμως, αυτή η δυνατότητα ρυθμίζεται με σαφήνεια και επάρκεια. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα

⁹⁴ Βλ. υποσημείωση 69 πιο πάνω

⁹⁵ Βλ. εδάφιο 3 του άρθρου 57 του N. 112 (I)/ 2021.

ύπαρξης αυτής της δυνατότητας για τον εμπορευόμενο, διασφαλίζεται από το «κίνητρο» που δίνεται στον εμπορευόμενο, όπως προνοείται στο **εδάφιο 4** του αναφερόμενου άρθρου, ήτοι ότι ο Διευθυντής δύναται να λάβει υπόψη του την ανάληψη δέσμευσης από τον εμπορευόμενο και είτε να αναστείλει τη διερεύνηση της υπόθεσης είτε στην περίπτωση που ήδη διαπιστώθηκε η παραβίαση του Νόμου να αναστείλει τη λήψη οποιωνδήποτε μέτρων εναντίον του εμπορευόμενου.

Δυνάμει του **άρθρου 59 εδάφιο 1** του Νόμου επιτρέπεται η άσκηση ιεραρχικής προσφυγής κατά της απόφασης του Διευθυντή, ενώπιον του Υπουργού Ενέργειας, Εμπορίου και Βιομηχανίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι διοικητικές ή ιεραρχικές προσφυγές διακρίνονται σε 3 κατηγορίες (α) απλές, (β) ειδικές και (γ) ενδικοφανείς. Η ένταξη μίας διοικητικής προσφυγής σε διαφορετική κατηγορία επηρεάζει την εκτελεστότητα της πράξης που προσβάλλεται στο Διοικητικό Δικαστήριο. Εν προκειμένω παραμένει να ερμηνευτεί σε ποια κατηγορία εμπίπτει η ιεραρχική προσφυγή που προνοείται από το **άρθρο 59**, λαμβάνοντας υπόψη το λεκτικό του εν λόγω άρθρου, αλλά και τις υπόλοιπες σχετικές διατάξεις του Νόμου, στο σύνολό τους.⁹⁶ Σε κάθε περίπτωση, με στο **εδάφιο 5** του Νόμου καθορίζεται ότι η απόφαση του Υπουργού στην ιεραρχική προσφυγή αποτελεί διοικητική εκτελεστή πράξη⁹⁷.

Θα πρέπει να γίνει επίσης αναφορά στο **ΜΕΡΟΣ ΙΧ του Ν. 112 (Ι)/ 2021** το οποίο ρυθμίζει την έκδοση δικαστικού διατάγματος από το Επαρχιακό Δικαστήριο, με το οποίο απαγορεύεται σε οποιοδήποτε εμπορευόμενο να παραβεί ή να συνεχίσει να παραβαίνει τις διατάξεις του Νόμου. Η καταχώριση τέτοιου είδους αίτησης για την έκδοση δικαστικού διατάγματος σε σχέση με τις καταχρηστικές ρήτρες μπορεί να γίνει από τον Διευθυντή, οργανώσεις και/ή ενώσεις καταναλωτών που θεμελιώνουν επαρκώς έννομο συμφέρον για την προστασία των συμφερόντων του καταναλωτικού κοινού και τους καταναλωτές οι οποίοι επηρεάζονται άμεσα από την παράβαση των διατάξεων του παρόντος Νόμου.⁹⁸ Το Δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της

⁹⁶ Βλ. σχετικά σύγγραμμα του Ε.Π. Σπηλιωτόπουλου «Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου» Τόμος Ι, δωδέκατη έκδοση, σελ. 266 επ

⁹⁷ Το εδάφιο 5 προνοεί ότι «(5) Πρόσωπο το οποίο δεν ικανοποιείται από την απόφαση που εκδίδεται από τον Υπουργό, δύναται να προσφύγει εντός εβδομήντα πέντε (75) ημερών στο Διοικητικό Δικαστήριο.»

⁹⁸ Βλ. άρθρο 62 εδάφια 1 και 2 του Ν. 112 (Ι)/ 2021

αιτήσεως δύναται να εκδώσει της ίδιας φύσης διατάγματα με αυτά που είχε τη δυνατότητα να εκδώσει δυνάμει του **άρθρου 9 του Ν. 93 (Ι)/ 1996**. Ως εκ τούτου, τα όσα σχετικά επιχειρήθηκαν να αναλυθούν πιο πάνω σε σχέση με την έκδοση διαταγμάτων στη βάση του **Ν. 93 (Ι)/ 1996** ισχύουν και σε σχέση με τον **Ν. 112 (Ι)/ 2021** και ως εκ τούτου δεν κρίνεται σκόπιμο να επαναληφθούν.

Σημαντική- θα μπορούσε να λεχθεί- είναι η θέσπιση ειδικού αγωγίμου δικαιώματος του καταναλωτή εναντίον του εμπορευόμενου δυνάμει του **άρθρου 63** του Νόμου, σε σχέση με παραβιάσεις του παρόντος Νόμου. Το Δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται της αγωγής, έχει εξουσία, δυνάμει του **εδαφίου 3** του εν λόγω άρθρου, ως εξής:

« [...] (3) Το Δικαστήριο ενόπιον του οποίου εκδικάζεται οποιαδήποτε αγωγή, όπως ορίζεται στις διατάξεις του εδαφίου (1), έχει εξουσία, τηρουμένων των διατάξεων του περί Πολιτικής Δικονομίας Νόμου, του περί Δικαστηρίων Νόμου και των περί Πολιτικής Δικονομίας Διαδικαστικών Κανονισμών, καθώς και οποιωνδήποτε άλλων νόμων ή κανονισμών που τροποποιούν ή αντικαθιστούν αυτούς, να διατάξει τον εναγόμενο όπως προβεί στις ακόλουθες ενέργειες, ως θεραπεία και/ή ως αποκατάσταση και/ή ως επανόρθωση της βλάβης και/ή ζημίας που έχει υποστεί ο ενάγων:

(α) Να κηρύξει τη σύμβαση ως παράνομη· και/ή

(β) να μειώσει το τίμημα πώλησης του προϊόντος και/ή της υπηρεσίας που αποτελεί το αντικείμενο της σύμβασης· και/ή

(γ) να καταβάλει στον ενάγοντα τέτοιο χρηματικό ποσό το οποίο ήθελε θεωρηθεί από το Δικαστήριο ως εύλογη αποζημίωση· και/ή

(δ) να προβεί σε οποιαδήποτε άλλη ενέργεια, η οποία ήθελε θεωρηθεί από το Δικαστήριο ως εύλογη.»

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε σχέση με την παραβίαση του **ΜΕΡΟΥΣ VII** που αφορά τις καταχρηστικές ρήτρες, οι καταναλωτές, είχαν, εν πάση περιπτώσει- δηλαδή και πριν τη θέσπιση του ως άνω Νόμου- δικαίωμα καταχώρισης αγωγής εναντίον του αντισυμβαλλόμενου τους. Υπό αυτό το πρίσμα, το ως άνω άρθρο πρακτικά δεν δημιουργεί αγωγίμο δικαίωμα εναντίον του εμπορευόμενου. Ωστόσο, η κωδικοποίηση του συγκεκριμένου αγωγίμου δικαιώματος θα

μπορούσε να επιδράσει θετικά, παρέχοντας καλύτερη προστασία στους καταναλωτές και ως εκ τούτου συντελώντας στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Οδηγίας στην κυπριακή έννομη τάξη. Τούτο καθότι η ύπαρξη ειδικού αγώγιμου δικαιώματος αντικατοπτρίζει τη σημασία που δίδει ή που θα πρέπει να δίδεται στην προστασία των καταναλωτών από τέτοιου είδους παραβιάσεις. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με το πνεύμα της Οδηγίας και τη σχετική νομολογία του ΔΕΕ, η οποία ανάγει την προστασία των καταναλωτών από τη χρήση καταχρηστικών συμβάσεων ως ζήτημα δημόσιου συμφέροντος. Επιπροσθέτως, εκτιμάται ότι η ακριβής ρύθμιση και κωδικοποίηση των εξουσιών που έχει το Δικαστήριο σε τέτοιους είδους αγωγές συντελεί στο να γνωρίζει ξεκάθαρα τόσο ο καταναλωτής όσο και το Δικαστήριο ποιες είναι οι θεραπείες που προσφέρονται στο πλαίσιο τέτοιου είδους αγωγών.

Υπό το φως των όσων επιχειρήθηκαν να αναλυθούν στο παρόν μέρος της εργασίας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η ειδική νομοθεσία που αφορά τις καταχρηστικές ρητρες, όπως αυτή ισχύει σήμερα, μεταφέρει το γράμμα και το πνεύμα της Οδηγίας στην κυπριακή έννομη τάξη.

Ειδικότερα, οι εξουσίες που δίδονται στον Διευθυντή με το παρόν νομικό καθεστώς θα μπορούσαν να καταστήσουν αποτελεσματικότερη την προστασία των καταναλωτών σε σχέση με το ίσχυε στη βάση του **N. 93 (I)/1996**. Ουσιαστικά, προηγουμένως ο Διευθυντής, ως διοικητικό όργανο, ενώ όφειλε να διεξάγει έρευνα σε σχέση με τη χρήση καταχρηστικών ρητρών, δεν διέθετε τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτει τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις καταναλωτικές συμβάσεις, κάτι το οποίο, εκτιμάται ότι παρέχεται στον Διευθυντή με τον **N. 112 (I)/2021**⁹⁹. Τα όσα αναφέρονται πιο πάνω, βεβαίως, αφορούν τη συλλογική προστασία των καταναλωτών.

⁹⁹ Βλ. 24^η αιτιολογική σκέψη της Οδηγίας στην οποία προνοείται « *ότι οι δικαστικές αρχές και τα διοικητικά όργανα πρέπει να διαθέτουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα ώστε να θέτουν τέρμα στην εφαρμογή των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται με τους καταναλωτές*»

II. Αποφάσεις κυπριακών Δικαστηρίων

Στη συνέχεια της εργασίας, θα γίνει αναφορά σε ορισμένες σχετικές αποφάσεις των κυπριακών Δικαστηρίων, έτσι ώστε να επιχειρηθεί να διαπιστωθεί ο τρόπος που προσεγγίζουν τα κυπριακά δικαστήρια τις καταχρηστικές ρήτρες. Η πιο πάνω αναφορά κρίνεται επιβεβλημένη σε σχέση με το ερώτημα της παρούσας εργασίας καθότι, όπως προκύπτει ξεκάθαρα από το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας, μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ τονίζεται ο ρόλος που δίδεται στα εθνικά δικαστήρια ως προς την αποτελεσματική εφαρμογή της Οδηγίας από τα κράτη μέλη και ιδιαίτερα στη δυνατότητα αυτεπάγγελτης εξέτασης από το εθνικό Δικαστήριο.

α. Συλλογική προστασία καταναλωτών

Καταρχάς αξίζει να αναφερθεί ότι έχουν εκδοθεί αρκετές αποφάσεις από τον Διευθυντή σε σχέση με τη χρήση καταχρηστικών ρητρών¹⁰⁰. Οι περισσότερες αποφάσεις στρέφονται εναντίον εταιρειών αναπτύξεως γης. Κάποιες πιο πρόσφατες (μετά το έτος 2017) στρέφονται εναντίον πιστωτικών ιδρυμάτων. Το πιο πάνω γεγονός, χρονικά αντικατοπτρίζει και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κυπριακή οικονομία και κοινωνία, τα οποία ήρθαν στην επιφάνεια κατά την οικονομική κρίση που άρχισε πριν ακόμη το κούρεμα καταθέσεων του 2013¹⁰¹ σε σχέση με την πώληση ακινήτων, χωρίς την έκδοση και μεταβίβαση τίτλων στους αγοραστές¹⁰², αλλά και σε σχέση με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

¹⁰⁰ Βλ. σχετικά την ιστοσελίδα της Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή www.consumer.gov.cy στην οποία βρίσκονται αναρτημένες οι αποφάσεις του Διευθυντή

¹⁰¹ Το κούρεμα καταθέσεων έγινε στη βάση διαταγμάτων που εκδόθηκαν δυνάμει του περί Εξυγίανσης Πιστωτικών και Άλλων Ιδρυμάτων Νόμος του 2013 (Ν. 17(I)/2013). Ο νόμος αυτός έχει καταργηθεί και αντικατασταθεί από τον περί Εξυγίανσης Πιστωτικών Ιδρυμάτων και Επενδυτικών Εταιρειών Νόμος του 2016 (Ν. 22(I)/2016)

¹⁰² Στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος θεσπίστηκαν νόμοι, όπως ο περί Πώλησης Ακινήτων (Ειδική Εκτέλεση) Νόμος του 2011 (Ν. 81(I)/2011) και ο Ν. 139 (I)/ 2015 ο οποίος τροποποιεί περί Μεταβίβασης και Υποθηκείωσης Νόμο Ν/9/1965

Στο πλαίσιο γενικών αιτήσεων, κατά το στάδιο σύνταξης της παρούσας εργασίας έχουν εκδοθεί κάποιες αποφάσεις από το Επαρχιακό Δικαστήριο και οι οποίες εξετάστηκαν δυνάμει του **N. 93 (I)/1996**.¹⁰³

Για σκοπούς της παρούσας εργασίας θα γίνει αναφορά στην απόφαση στην **Γενική Αίτηση 177/2020, Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας, Διευθυντής Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. SOCIETE GENERALE BANK- CYPRUS LIIMITED, απόφαση ημερομηνίας 25.2.2021.**

Με την ως άνω γενική αίτηση ζητείτο απαγορευτικό διάταγμα για την άμεση παύση και/ή την επανάληψη καταχρηστικών ρητρών που βρίσκονται στα συμβόλαια που αφορούν στεγαστικά δάνεια της καθ' ης η αίτηση. Οι υπό εξέταση ρήτρες αφορούσαν, μεταξύ άλλων, θέματα σταδιακής εκταμίευσης δανείου, υπολογισμούς επιτοκίου, το δικαίωμά της καθ' ης η αίτηση να ζητήσει την πλήρη αποπληρωμή του δανείου ανά πάσα στιγμή και χωρίς να προβάλει λόγο και να δώσει προθεσμία στον καταναλωτή, το δικαίωμα της καθ' ης η αίτηση να μεταβάλλει το βασικό επιτόκιο, το επιτόκιο euribor ή libor και την περίοδο διάρκειας του, προσυζητήσεις τόκους υπερημερίας, τις προμήθειες και/ή τα τραπεζικά δικαιώματα της καθ' ης η αίτηση, το δικαίωμα της να μεταβάλλει μονομερώς το ύψος των επιτοκίων, των χρεώσεων και των προμηθειών με ανακοίνωση στον Ημερήσιο Τύπο ή γραπτή ειδοποίηση που μπορεί να δοθεί στον καταναλωτή με σύνηθες ταχυδρομείο ή ιδιοχείρως.

¹⁰³ Βλ. Γενική Αίτηση 64/18, Επαρχιακού Δικαστηρίου Λάρνακας, Διευθυντής Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. Λεωνίδα Κίμωνος ως εκκαθαριστή της εταιρείας G.H. & Sons Ltd κ.ά, απόφαση ημερομηνίας 10.9.2018, Γενική Αίτηση 65/18, Επαρχιακού Δικαστηρίου Λάρνακας, Διευθυντής Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. Λεωνίδα Κίμωνος ως εκκαθαριστή της εταιρείας G.H. & Sons Ltd κ.ά, απόφαση ημερομηνίας 10.9.2018 και Γενική Αίτηση 93/21, Επαρχιακού Δικαστηρίου Πάφου, Διευθυντής Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. V.M. DEVELOPING LIMITED, απόφαση ημερομηνίας 30.12.2021, οι οποίες εκδόθηκαν ερήμην των καθ' ων η αίτηση, δηλαδή χωρίς να εμφανιστούν. Γενική Αίτηση 177/20, Επαρχιακού Δικαστηρίου Λευκωσίας, Διευθυντής Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. SOCIETE GENERALE BANK- CYPRUS LIIMITED, απόφαση ημερομηνίας 25.2.2021 και Γενική Αίτηση 19/2021, Επαρχιακού Δικαστηρίου Αμμοχώστου, Διευθυντή Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. AB OASIS PARK DEVELOPMENT LIMITED κ.ά, απόφαση ημερομηνίας 8.3.2022

Το Δικαστήριο κρίνοντας ότι οι περισσότερες ρήτρες ήταν καταχρηστικές, έθεσε το ερώτημα κατά πόσο μπορεί η σύμβαση να εξακολουθήσει να υπάρχει χωρίς τις καταχρηστικές ρήτρες, στο οποίο έδωσε αρνητική απάντηση και αποφάσισε τα εξής σχετικά:

« [...] Στην παρούσα περίπτωση, έχω την άποψη, ότι ενόψει της πληθώρας των όρων της σύμβασης που έχουν κριθεί ως καταχρηστικές και/ή αδιαφανείς, θεωρώ ότι η συγκεκριμένη σύμβαση, δεν μπορεί να εξακολουθήσει να ισχύει και να εφαρμόζεται. [...]»

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η απόφαση επικεντρώθηκε ιδιαίτερα σε ένα συγκεκριμένο παράπονο που είχε υποβληθεί στον Διευθυντή από συγκεκριμένο καταναλωτή, αφορμή του οποίου ήταν η απόφαση του Διευθυντή και η καταχώριση της αναφερόμενης αίτησης, εφόσον ο Διευθυντής επέκτεινε την έρευνα του πέραν του παραπόνου. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι εφόσον η συγκεκριμένη εξουσία που δίδεται στον Διευθυντή είναι με σκοπό τη συλλογική προστασία των καταναλωτών, θα ήταν εύλογο να αποφεύγεται κάτι τέτοιο. Τούτο καθότι ενέχει τον κίνδυνο να συνδυαστεί το συγκεκριμένο παράπονο ή τα συμφέροντα του συγκεκριμένου καταναλωτή με την προώθηση της γενικής αίτησης, εκφεύγοντας από το πλαίσιο που θα έπρεπε να εξεταστεί η συγκεκριμένη αίτηση σε σχέση με τον σκοπό που θέλει να εξυπηρετήσει.

Κατά δεύτερο, η απόφαση του Δικαστηρίου να ακυρώσει στο σύνολό της την συμφωνία, δεν είναι, εκ προοιμίου μεμπτή, στη βάση της νομολογίας του ΔΕΕ. Ωστόσο, με τα όσα επιχειρήθηκαν να αναλυθούν στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, φαίνεται ότι είναι η ύστατη λύση και επιλέγεται νοουμένου ότι η ακυρότητά της σύμβασης παρέχει τελικά καλύτερη προστασία στον καταναλωτή. Τούτο εφόσον, δίδεται η εξουσία στο εθνικό δικαστήριο αντικατάστασης των ρητρών με διατάξεις του εθνικού δικαίου, εάν παρέχεται αυτή η δυνατότητα. Δίδεται περαιτέρω η εξουσία στο εθνικό δικαστήριο να καλέσει τα μέρη να διαπραγματευτούν εκ νέου, θέτοντας το ίδιο το πλαίσιο των διαπραγματεύσεων. Επιπλέον, τονίστηκε στην νομολογία του ΔΕΕ ότι σκοπός της Οδηγίας δεν είναι η ακύρωση των συμβάσεων που περιέχουν καταχρηστικές ρήτρες, αλλά η μη δέσμευση του καταναλωτή από τις καταχρηστικές συμβατικές ρήτρες, με διατήρηση σε ισχύ, στο μέτρο του δυνατού, της μεταξύ τους σύμβαση. Η δε ακύρωση της σύμβασης θα μπορούσε να έχει ιδιαίτερα δυσμενείς επιπτώσεις για τον καταναλωτή. Επί παραδείγματι στο πλαίσιο παροχής

πιστωτικών διευκολύνσεων, όπως είναι η περίπτωση που εξετάστηκε στην ως άνω γενική αίτηση, η ακύρωση της σύμβασης μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα οι καταναλωτές να κληθούν να καταβάλουν στο σύνολό του, το ποσό που έλαβαν ως πιστωτική διευκόλυνση¹⁰⁴.

Ως γενικότερο σχόλιο επί της απόφασης θα μπορούσε επίσης να λεχθεί ότι αναλύθηκε εκτενώς κατά πόσο η απόφαση του Διευθυντή ήταν ορθή σε σχέση με το ότι ο Διευθυντής δεν φαίνεται να εξέτασε το κατά πόσο οι ρήτρες αποτελούσαν προδιατυπωμένους όρους. Ακόμη κι αν ο Διευθυντής εξέταζε και αποφάσιζε κάτι τέτοιο στην παρούσα- κάτι το οποίο αποφασίστηκε ότι δεν έγινε- δεν θα έπρεπε να είναι απόλυτα σχετικό. Το Δικαστήριο οφείλει, εφόσον τίθεται ένας τέτοιος ισχυρισμός από τον καθ' ου η αίτηση να τον εξετάσει, ανεξαρτήτως του τι αποφάσισε και εάν αποφάσισε το οτιδήποτε σχετικό ο Διευθυντής. Δεν θα έπρεπε να επικεντρωθεί κάποιος στο εάν εξετάστηκε ένας τέτοιος ισχυρισμός από τον Διευθυντή, αλλά, εάν, στο πλαίσιο της συγκεκριμένης αίτησης, τεκμηριώνεται ένας τέτοιος ισχυρισμός. Τούτο εφόσον θα μπορούσε να λεχθεί ότι το Δικαστήριο στο πλαίσιο της πολιτικής του δικαιοδοσίας σε τέτοιους είδους αιτήσεις δεν επιλαμβάνεται της αιτήσεως εξετάζοντας την ορθότητα της απόφασεως του Διευθυντή, όπως επί παραδείγματι συμβαίνει στις αιτήσεις/ εφέσεις εναντίον αποφάσεων του Διευθυντή του Τμήματος Κτηματολογίου και Χωρομετρίας¹⁰⁵. Τουλάχιστον από το λεκτικό των σχετικών διατάξεων τόσο του Ν. 93 (Ι)/ 1996, όσο και του Ν. 112 (Ι)/ 2021 δεν προκύπτει κάτι τέτοιο. Θα μπορούσε, όμως, να υποστηριχθεί ότι με τον Ν. 112 (Ι)/ 2021 τα πιο πάνω καθίστανται πιο ξεκάθαρα, εφόσον διαχωρίζεται από την μία η εξουσία του Διευθυντή στο πλαίσιο έρευνας της καταχρηστικότητας ρητρών η οποία μπορεί να οδηγήσει σε έκδοση εκτελεστής διοικητικής πράξης και από την άλλη η δυνατότητα του Διευθυντή, μεταξύ άλλων προσώπων, να αποταθούν στο Επαρχιακό Δικαστήριο στο πλαίσιο γενικών αιτήσεων για εξασφάλιση απαγορευτικών διαταγμάτων.

β. Ατομική προστασία καταναλωτών

Θα πρέπει, καταρχάς να αναφερθεί ότι απόκειται στον εθνικό δικαστή να διαπιστώσει αν, λαμβανομένων των κριτηρίων που θέτει η Οδηγία 93/13/ΕΟΚ και εν προκειμένω ο

¹⁰⁴ Βλ. υποσημείωση 44 Kasler, σκέψη 84

¹⁰⁵ Βλ. μεταξύ άλλων άρθρο 80 του περί Ακίνητης Ιδιοκτησίας (Διακατοχή, Εγγραφή και Εκτίμηση) Νόμος Κεφ. 224

N. 112 (I)/ 2021, βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων της κάθε υπόθεσης, η ρήτρα πληροί τις απαιτήσεις της καλής πίστεως, της ισορροπίας, της διαφάνειας, νοουμένου ότι αυτή εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των ως άνω. Μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ δίδονται κατευθυντήριες γραμμές ως προς την προσέγγιση των εθνικών δικαστηρίων στην εξέταση καταχρηστικότητας . Λόγω δε της πλούσιας νομολογίας και των πανομοιότυπων ρητρών που χρησιμοποιούν οι επαγγελματίες στις καταναλωτικές συμβάσεις, όπως για παράδειγμα σε συμβάσεις δανείου, ένας εθνικός δικαστής μπορεί να εντοπίσει παραδείγματα ρητρών που, με τον τρόπο που προσεγγίζονται από το ΔΕΕ, θα μπορούσαν να κριθούν καταχρηστικές.

Όσον αφορά αποφάσεις κυπριακών δικαστηρίων στο πλαίσιο ατομικών διαφορών, η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί σε ορισμένα κοινά ζητήματα, δικονομικής φύσης ή αρχές, που εντοπίστηκαν στις αποφάσεις και τα οποία θα μπορούσαν να συσχετιστούν με το ζήτημα της αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας στην Κύπρο.

Το πρώτο κοινό ζήτημα ήταν αυτό της δικογράφησης. Συγκεκριμένα σε αποφάσεις που μελετήθηκαν, παρόλο που έγινε επίκληση της καταχρηστικότητας ρητρών, αυτή δεν εξετάστηκε από το Δικαστήριο, καθότι δεν υπήρχε η ανάλογη δικογράφηση. Στην **Καλλικάς ν. Ελληνική Τράπεζα Λτδ (2010) 1 ΑΑΔ 1238**, δεν εξετάστηκε θέμα παραβίασης του **N. 93 (I)/ 1996** καθότι θεωρήθηκε ότι παράτυπα γίνεται αναφορά σε αυτό στην αιτιολογία των λόγων έφεσης και δεν αποτελεί αυτοτελή λόγο έφεσης. Στην **αγωγή με αρ. 125/13, Ε.Δ. Λευκωσίας, XXXX Νικολάου ν. Τράπεζα Κύπρου Δημόσια Εταιρεία Λτδ**¹⁰⁶ κάνοντας εκτενή αναφορά στην αρχή της ορθής δικογράφησης με αναφορά στην Διαταγή 19 των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας, σε σχετική νομολογία, συγγράμματα, ιδιαίτερα σε αναφορά με ισχυρισμούς περί παραβίασης νομοθετημάτων, το Δικαστήριο έκρινε πως η ενάγουσα εν προκειμένω είχε υποχρέωση να δικογραφήσει όχι μόνο το άρθρο του νόμου που επικαλείται, αλλά και τα γεγονότα που κατά την ίδια αναδεικνύουν τούτη την παράβαση. Ειδικότερα σε σχέση με τον ισχυρισμό περί καταχρηστικότητας, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι ήταν αναμενόμενο από την ενάγουσα να

¹⁰⁶ ECLI:CY:EDLEF:2020:A228, απόφαση ημερ. 12.5.2020

δικογραφήσει τη ρήτρα ή τις ρήτρες που θεωρεί ότι είναι καταχρηστικές, ώστε όλοι οι παράγοντες της δίκης να γνωρίζουν με τι έχουν να κάνουν.

Εξετάζοντας τις πιο πάνω αποφάσεις του Δικαστηρίου, υπό το πρίσμα της αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα ακόλουθα. Η αρχή της δικονομικής αυτονομίας θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να επιτρέπει στα εθνικά δικαστήρια να εφαρμόζουν τον πιο πάνω κανόνα της δικογράφησης, νοουμένου ότι τηρείται η αρχή της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας.

Εν προκειμένω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η αρχή της ισοδυναμίας δεν παραβιάζεται. Τούτο διότι, ισχυρισμοί περί παραβίασης οποιουδήποτε κυπριακού νομοθετήματος και/ή γενικότερα οποιουδήποτε ισχυρισμοί οι οποίοι δεν είναι δικογραφημένοι βάσει πάγιας νομολογίας δεν εξετάζονται από το Δικαστήριο.

Αντικρίζοντας το ζήτημα της δικογράφησης σε σχέση με την αρχή της αποτελεσματικότητας, θα μπορούσε κατ' αναλογία να γίνει αναφορά στην απόφαση **CODIFIS**, όπου κρίθηκε ότι ο αποκλεισμός εξέτασης της καταχρηστικότητας λόγω της διετούς προθεσμίας παραγραφής, αποτελεί δικονομικής φύσης ρύθμιση που είναι ικανή να καταστήσει εξαιρετικά δυσχερή την προστασία που αντλεί ο καταναλωτής από την Οδηγία, συνεπώς παραβιάζεται η αρχή της αποτελεσματικότητας. Όπως, όμως, αναφέρθηκε σε προηγούμενο στάδιο της παρούσας εργασίας, η αρχή της αποτελεσματικότητας εξετάζεται λαμβάνοντας υπόψη τη θέση των οικείων κανόνων στην όλη διαδικασία, την εξέλιξη της διαδικασίας και τις ιδιαιτερότητες των κανόνων αυτών, ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη, συνεπώς, ότι δεν είναι πρακτικώς αδύνατο το να προωθήσει ένας καταναλωτής ισχυρισμούς καταχρηστικότητας, καθότι εάν τέτοιοι ισχυρισμοί δεν δικογραφηθούν εξ αρχής, επιτρέπεται η τροποποίηση των δικογράφων σύμφωνα με την Διαταγή 25 των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας, αναλόγως του σταδίου που βρίσκεται η αγωγή και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις¹⁰⁷. Εφόσον επιτρέπεται με την ανάλογη

¹⁰⁷ Ωστόσο η τροποποίηση δικογράφων έχει χρονικό περιορισμό, εφόσον μετά την κλήση για οδηγίες που προβλέπεται με την Διαταγή 30 των Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας και σύμφωνα με το εδάφιο 1 στοιχείο (3) της Διαταγής 25, η τροποποίηση δικογράφων δεν επιτρέπεται. Θα πρέπει να καταχωριστεί αίτηση στο Δικαστήριο, το οποίο θα επιτρέψει την τροποποίηση, εάν ικανοποιηθεί ότι αποτελεί εκ παραδρομής καλόπιστο λάθος στη σύνταξη της δικογραφίας ή ότι προέκυψαν νέα δεδομένα μη υπαρκτά κατά τη λήψη

τροποποίηση των δικογράφων, η συμπερίληψη ισχυρισμών περί καταχρηστικότητας, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο κανόνας της δικογράφησης δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης στους καταναλωτές.

Τούτων λεχθέντων, θα πρέπει να αναφερθεί ότι μέσα από την νομολογία του ΔΕΕ τονίζεται η αυτεπάγγελτη εξουσία των εθνικών Δικαστηρίων να εξετάζουν ζητήματα καταχρηστικότητας. Δηλαδή, αναμένεται από το εθνικό δικαστήριο, ακόμη και στις περιπτώσεις που δεν προβάλλεται κάποιος σχετικός ισχυρισμός, να εξετάζει αυτεπάγγελτα τα ζητήματα καταχρηστικότητας, νοουμένου ότι έχει ενώπιον του τα απαραίτητα νομικά και πραγματικά δεδομένα για να προβεί σε τέτοια εξέταση. Θα μπορούσε, ως εκ τούτου, να υποστηριχθεί ότι ο κανόνας της δικογράφησης αναιρεί, κατά κάποιο τρόπο, την εξουσία που δίδεται από τις διατάξεις της Οδηγίας, ως ερμηνεύτηκε από το ΔΕΕ. Επίσης, όπως αναφέρθηκε προγενέστερα στην παρούσα εργασία, η εξουσία αυτεπάγγελτης εξέτασης του Δικαστηρίου είναι αρκετά περιορισμένη, αφορά θέματα αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο πιο πάνω διαδικαστικός κανόνας μπορεί να καμφτεί δυνάμει της επιταγής περί σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου προς το ενωσιακό δίκαιο, το οποίο επιβάλλει στα εθνικά δικαστήρια να χρησιμοποιούν κάθε δυνατότητα εντός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται από το δίκαιο αυτό, προκειμένου να εξασφαλίσουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της επίμαχης Οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη με το σκοπό που επιδιώκει η Οδηγία αυτή¹⁰⁸. Συνεπώς, θα μπορούσε να είναι επιτρεπτό από το εθνικό δικαστήριο να ακολουθείται μία πιο ελαστική προσέγγιση περί επαρκούς δικογράφησης της καταχρηστικότητας. Τούτο μπορεί να ισχύει σε περιπτώσεις που γίνεται κάποια αναφορά σε καταχρηστικότητα ή μπορεί να συναχθεί, κάτι τέτοιο από τα δικόγραφα, ακολουθώντας μία διασταλτική ερμηνεία των αναγραφόμενων στα δικόγραφα. Επιπροσθέτως θα πρέπει να επισημανθεί ότι η επαρκής δικογράφηση διασφαλίζει το δικαίωμα της άλλης πλευράς να αμυνθεί και να προωθήσει ανάλογη μαρτυρία προς απόδειξη του

οδηγιών ή καταχώρισης του δικογράφου. Διευκρινίζεται ότι τα πιο πάνω αφορούν αγωγές που εγέρθηκαν μετά την τροποποίηση των ως άνω Διαταγών το 2015.

¹⁰⁸ Βλ. υπόθεση C-69/10, Brahim Samba Diouf απόφαση ημερομηνίας 28.7.2011, σκέψη 60

αντίθετου ισχυρισμού, δηλαδή την αρχή της υπεράσπισης, αρχή που αναγνωρίζεται από το ενωσιακό δίκαιο.

Ωστόσο, το τι αναμένεται από το εθνικό Δικαστήριο να πράξει είναι πιθανώς πρακτικά ανέφικτο στις περιπτώσεις που δεν προβάλλονται καθόλου ισχυρισμοί περί καταχρηστικότητας ή όταν αυτοί προβάλλονται στο πλαίσιο των αγορεύσεων κατά τρόπο ασαφή και αόριστο, χωρίς να προσφέρεται οποιαδήποτε μαρτυρία προς τούτο (στο βαθμό που απαιτείται τέτοια μαρτυρία). Θα είναι πρακτικά αδύνατο ή δύσκολο για το Δικαστήριο να εξετάσει ζητήματα καταχρηστικότητας, αυτεπάγγελα.

Ένα άλλο κοινό ζήτημα που αντιμετωπίστηκε σε κυπριακές αποφάσεις είναι η αρχή του κωλύματος (estoppel). Στην **Νικολάου**¹⁰⁹ (πιο πάνω) εξετάστηκε η αρχή του κωλύματος¹¹⁰ στη βάση του ισχυρισμού της Τράπεζας ότι ο καταναλωτής δεσμεύεται από τα όσα εγγράφως αποδέχθηκε και δεν μπορεί εκ των υστέρων να ισχυριστεί ότι δεν είναι ορθά. Η πιο πάνω αρχή ενισχύεται από την γενική αρχή των συμβάσεων η οποία προνοεί ότι δεν επιτρέπεται με προφορική μαρτυρία να τροποποιείται το τι εγγράφως είχε συμφωνηθεί μεταξύ των συμβαλλομένων. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η επίκληση της καταχρηστικότητας των ρητρών, δεν συνιστά ουσιαστικά άρνηση των συμφωνηθέντων, κάτι το οποίο θα ερχόταν σε σύγκρουση με την αρχή του κωλύματος, αλλά του κύρους αυτών που συμφωνήθηκαν, ήτοι ότι έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις του **N. 93 (I)/1996**. Το Δικαστήριο περαιτέρω έκρινε ότι το γεγονός ότι η ενάγουσα είχε υπογράψει έγγραφο που την προτρέπει να εκπροσωπηθεί από δικηγόρο ώστε να εξηγηθεί η φύση και σημασία των εγγράφων και το αποτέλεσμα αυτών, δεν έχει ως αποτέλεσμα να αποποιείται της προστασίας που παρέχεται από τον Νόμο.

Είναι ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι στην **Αγωγή με αριθμό 5345/2013, Ε.Δ. Λευκωσίας, Gordian Holdings Ltd v. Persona Century Holdings Ltd κ.ά**¹¹¹, στην οποία τέθηκαν ισχυρισμοί καταχρηστικότητας ως υπεράσπιση και ανταπαίτηση, το Δικαστήριο, έκρινε ότι εκεί εφαρμόζεται

¹⁰⁹ Βλ. υποσημείωση 94

¹¹¹ ECLI:CY:EDLEF:2021:A576, απόφαση ημερ. 9.11.2021

η αρχή του κωλύματος σε σχέση με δήλωση που υπέγραψε η καταναλωτής με την οποία έδωσε υπόσχεση ή διαβεβαίωση στην Τράπεζα ότι ήταν ικανοποιημένη ότι κατανόησε όλους τους όρους της σύμβασης αφότου έλαβε ανεξάρτητη νομική συμβουλή, δήλωση στην οποία είχε στηριχθεί η Τράπεζα. Το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν επιτρέπεται με προφορική μαρτυρία να προβάλλεται ισχυρισμός ότι ψευδώς είχε δηλωθεί ότι λήφθηκε νομική συμβουλή, συνεπώς δεν έκανε αποδεκτή την λόγω μαρτυρία, λαμβάνοντας δε υπόψη τη συμπεριφορά των εναγομένων, δηλαδή ότι οι ίδιοι δεν είχαν δείξει οποιοδήποτε ενδιαφέρον πριν την έγερση της αγωγής, κάτι που έκρινε ότι επιδρά στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας της μαρτυρίας. Αποφάσισε περαιτέρω ότι διά της παράλειψης τους να λάβουν ένδικα μέσα ενωρίτερα, ενήργησαν σαν να μην ήθελαν δικαστική προστασία για τυχόν καταχρηστικότητα της σύμβασης.

Προσεγγίζοντας την πιο πάνω κρίση του Δικαστηρίου βάσει της επιταγής για σύμφωνη ερμηνεία του εθνικού δικαίου με το ενωσιακό δίκαιο, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι γενικότερα από την νομολογία του ΔΕΕ προκύπτει ότι το γεγονός της μη προώθησης από τους καταναλωτές οποιασδήποτε απαίτησης σε σχέση με την καταχρηστικότητα ρητρών, δεν θα έπρεπε να επιδρά σε τέτοιο βαθμό ώστε να τους αποστερεί το δικαίωμα να το ισχυρισθούν όταν εγερθεί κάποια απαίτηση από τον εμπορευόμενο εναντίον τους. Στην απόφαση **Pannon GSM**¹¹² το Δικαστήριο έκρινε ότι η μη δέσμευση του καταναλωτή από ρήτρα που κρίνεται ως καταχρηστική δεν μπορεί να εξαρτάται από το εάν ο καταναλωτής αμφισβήτησε επιτυχώς την εν λόγω ρήτρα. Στην απόφαση **Asturcom Telecomunicaciones**¹¹³, αφορούσε το στάδιο της εκτέλεσης της απόφασης και την αυτεπάγγελτη εξουσία του εθνικού Δικαστηρίου. Το Δικαστήριο ανέφερε ότι στην προκειμένη περίπτωση ο καταναλωτής επέδειξε πλήρη αδράνεια, εφόσον δεν είχε εν αντιθέσει με τα γεγονότα της απόφασης **Mostaza Claro**¹¹⁴, στην οποία ο καταναλωτής προώθησε αίτηση ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης προβάλλοντας ισχυρισμό περί καταχρηστικότητας.

Ως εκ των πιο πάνω αποφάσεων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι στην **Gordian Holdings Ltd** δεν είχαν επιδείξει πλήρη αδράνεια στην προώθηση των θέσεων τους περί καταχρηστικότητας. Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί ότι στην προκειμένη περίπτωση φαίνεται πως το ζήτημα προσεγγίστηκε σε συνδυασμό με την αξιοπιστία της μάρτυρος, δηλαδή της γνησιότητας των

¹¹² Βλ. υποσημείωση 56

¹¹³ Βλ. υποσημείωση 5

¹¹⁴ Βλ. υποσημείωση 55

ισχυρισμών της και στη βάση ότι η ίδια η μάρτυρας και/ή η πλευρά του καταναλωτή προώθησε τη θέση ότι η πιο πάνω δήλωση δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα. Η κάθε περίπτωση αξιολογείται με τα δικά της ιδιαίτερα περιστατικά και σε σχέση με τη μαρτυρία η οποία προσκομίζεται.

Είναι επίσης ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι ένα άλλο « εμπόδιο» στην αυτεπάγγελτη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών ή γενικότερα στην εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών, είναι η αρχή ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να καλείται να ελέγξει σε υποθετική ή ακαδημαϊκή βάση ισχυρισμούς, αφού κάτι τέτοιο θα συνιστούσε ανεπίτρεπτα, δικαστικό έλεγχο, επί ματαίω¹¹⁵. Στην **Gordian Holdings Ltd**¹¹⁶, το Δικαστήριο εφαρμόζοντας την ως άνω αρχή, ανέφερε ότι ο έλεγχος της καταχρηστικότητας δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί σε όρους που δεν προκύπτει από μαρτυρία ότι η Τράπεζα εφάρμοσε στην συγκεκριμένη περίπτωση. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι εάν η εξέταση της καταχρηστικότητας μίας ρήτρας δεν συνδέεται με κάποια αξίωση στο πλαίσιο της αγωγής, τότε, η κήρυξη της καταχρηστικότητας της ρήτρας, κατά το εθνικό δίκαιο, δεν είναι δυνατή ή δεν έχει κάποιο όφελος εφόσον δεν επενεργεί με οποιοδήποτε τρόπο στη λύση της μεταξύ των διαδίκων διαφοράς.

Εξετάζοντας τα ως άνω, υπό το πρίσμα της αποτελεσματικής εφαρμογής της Οδηγίας, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα ακόλουθα. Το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ισχύει τόσο ως προς τον καθορισμό των δικαστηρίων τα οποία είναι αρμόδια να εκδικάζουν ένδικα βοηθήματα που στηρίζονται στο δίκαιο της Ένωσης όσο και ως προς τις δικονομικές προϋποθέσεις των εν λόγω ενδίκων βοηθημάτων.

Ένας καταναλωτής ο οποίος επιθυμεί την εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών οι οποίες δεν έχουν εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη καταναλωτική σύμβαση ή από τις οποίες δεν έχει υποστεί ζημιά, μπορεί είτε να υποβάλει παράπονο στον Διευθυντή στη βάση του **άρθρου 53 του Ν. 112**

¹¹⁶ Βλ. απόφαση αμέσως πιο πάνω όπου το Δικαστήριο παρέπεμψε στην *απόφαση του Εντιμου Τ. Οικονόμου, Δ., ημερ. 8.11.2018 στην Πολιτική Αίτηση αρ. 125/2018, Επί τοις Αφορώσι την Αίτηση του Λώλου, ECLI:CY:AD:2018:D484*, όπου παρατίθεται η περικοπή από το *Halsbury's Laws of England, 3rd Ed., Vol. 11, p.141*, "Where grounds are made out upon which the Court might grant the order, it will not do so where no benefit could arise from granting it."

(I)/ 2021, είτε να προωθήσει αίτηση στο Δικαστήριο στη βάση του άρθρου **62 του Ν. 112 (I)/ 2021**. Εάν ο καταναλωτής έχει στην ουσία υποστεί κάποια ζημιά, τότε μπορεί να εγείρει σχετική αγωγή, δηλαδή στο πλαίσιο αγωγή στη βάση του άρθρου **63 του Ν. 112 (I)/ 2021**. Δεν προκύπτει από το λεκτικό των ως άνω άρθρων ότι ένας καταναλωτής δύναται στο πλαίσιο αγωγής να αιτείται διάταγμα για παύση ή μη χρησιμοποίηση ρήτρας η οποία είναι καταχρηστική. Είναι, βεβαίως, πρακτικά αδύνατο να αναμένεις από ένα καταναλωτή να καταχωρήσει τόσο αγωγή εναντίον του εμπορευόμενου όσο και αίτηση εναντίον του ζητώντας στην πρώτη περίπτωση αποζημιώσεις και στην δεύτερη περίπτωση να ζητά διατάγματα για άμεση παύση χρήσης καταχρηστικών ρητρών. Όμως, δίνεται η δυνατότητα στον καταναλωτή να υποβάλει παράπονο στον Διευθυντή. Εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να καθορίσει τα αρμόδια Δικαστήρια για άσκηση των ένδικων βοηθημάτων όσων και τους κανόνες προς τούτο. Περαιτέρω, όπως λέχθηκε σε προηγούμενο στάδιο της παρούσας εργασίας, λόγω του προληπτικού χαρακτήρα και του αποτρεπτικού σκοπού των συλλογικών διαδικασιών, καθώς και της αυτοτέλειάς τους έναντι κάθε είδους ατομικής διαφοράς, οι αγωγές αυτές μπορούν να ασκηθούν ακόμη και αν οι ρήτρες των οποίων ζητείται η απαγόρευση δεν έχουν χρησιμοποιηθεί σε συγκεκριμένες συμβάσεις¹¹⁷. Συνεπώς και μέσα από την ερμηνεία της Οδηγίας προκύπτει ότι στο πλαίσιο ατομικών διαφορών δεν αναμένεται από το εθνικό δικαστήριο να εξετάζει ρήτρες που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί. Ωστόσο, στο πλαίσιο αγωγής το Δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να λαμβάνει υπόψη του το αποτέλεσμα των συλλογικών διαδικασιών στο πλαίσιο των αυτεπάγγελτων καθηκόντων του και δεν μπορεί να κρίνει τη σχετική ρήτρα που κρίθηκε ως καταχρηστική στο πλαίσιο των αναφερόμενων διαδικασιών, ως δίκαιη και έγκυρη.

Ως εκ των ανωτέρω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η αρχή ότι το Δικαστήριο δεν μπορεί να καλείται να ελέγξει σε υποθετική ή ακαδημαϊκή βάση ισχυρισμούς, αφού κάτι τέτοιο θα συνιστούσε ανεπίτρεπτα, δικαστικό έλεγχο, επί ματαιώ στο πλαίσιο της αγωγής δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που απονέμει η έννομη τάξη της Ένωσης στους καταναλωτές.

¹¹⁷ C-372/99, *Commission of the European Communities v. Italy*, απόφαση ημερομηνίας 24.1.2002, σκέψη 15

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η έννοια της αρχής της αποτελεσματικής εφαρμογής της επίμαχης Οδηγίας είναι σύνθετη. Η εξέταση αυτής προϋποθέτει μία εις βάθος ανάλυση και ανά περίπτωση εξέταση της εκάστοτε δικονομικής ή νομοθετικής ρύθμισης, της θέσεως της δικονομικής ή νομοθετικής ρύθμισης στο σύνολο της διαδικασίας, σε σχέση με άλλους εσωτερικούς εθνικούς κανόνες που διέπουν τη διαδικασία ή που σχετίζονται με αυτή, μεταξύ άλλων παραγόντων.

Υπό το φως των όσων έγιναν προσπάθεια να αναλυθούν στην παρούσα εργασία, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εθνική νομοθεσία των καταχρηστικών ρητρών, ήτοι ο Ν. 112 (Ι)/ 2021 ο οποίος βρίσκεται σε ισχύ κατά το στάδιο σύνταξης της παρούσας εργασίας, μεταφέρει τόσο το γράμμα όσο και το πνεύμα της Οδηγίας. Τα ένδικα βοηθήματα τα οποία προβλέπονται στον ως άνω Νόμο θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως ικανοποιητικά. Θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι σε σχέση με τον Ν. 93 (Ι)/1996, ο οποίος διέπε τις καταχρηστικές ρήτρες, ο Ν. 112 (Ι)/ 2021 θα μπορούσε να συντελέσει στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της Οδηγίας στην κυπριακή έννομη τάξη. Αυτό, βεβαίως, θα εξαρτηθεί από το πώς πρακτικά θα εφαρμοστεί ο Νόμος και πώς θα ερμηνευτεί από τα κυπριακά Δικαστήρια.

Από την άλλη, από τη μελέτη που πραγματοποιήθηκε για σκοπούς της παρούσας εργασίας, προκύπτει ότι υφίστανται δικονομικής φύσεως ρυθμίσεις ή/και αρχές που εμποδίζουν ιδιαίτερα την αυτεπάγγελτη εξέταση της καταχρηστικότητας ρητρών από το κυπριακό δικαστήριο. Η επιταγή της σύμφωνης προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας του εθνικού δικαίου επιβάλλει στο κυπριακό Δικαστήριο να χρησιμοποιεί κάθε δυνατότητα εντός των ορίων της αρμοδιότητάς του, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται από το κυπριακό δίκαιο, προκειμένου να εξασφαλίσει την πλήρη αποτελεσματικότητα της επίμαχης Οδηγίας και να καταλήγει σε λύση σύμφωνη με το σκοπό που επιδιώκει η Οδηγία, ήτοι την παροχή υψηλής προστασίας στους καταναλωτές από τη χρήση καταχρηστικών ρητρών. Εάν τα πιο πάνω δεν είναι δυνατό να γίνουν, το κυπριακό Δικαστήριο οφείλει να εφαρμόσει στο ακέραιο το ενωσιακό δίκαιο και να προστατεύσει τα δικαιώματα που αυτό παρέχει στους καταναλωτές, αφήνοντας εν ανάγκη ανεφάρμοστη κάθε αντίθετη διάταξη της

εθνικής νομοθεσίας, ακόμα και δικονομικής φύσεως, χωρίς να υποχρεούται να αναμένει την προηγούμενη κατάργησή της¹¹⁸.

¹¹⁸ Βλ. C- 136/12, Consiglio nazionale dei geologi, απόφαση ημερομηνίας 18.7.2013, σκέψη 33

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Άρθρα

- Mario Tenreiro, “ The Community Directive on Unfair Terms and National Legal Systems: Principles of Good Faith and Remedies for Unfair Terms”, *European Review of Private Law* 3 : 273-284, 1995
- Bert Keirsbilck “The interaction between consumer protection rules on unfair contract terms and unfair commercial practices: Perenic’ová and Perenic”, *Common Market Law Review* 50: 247–264, 2013
- Marie Jull Sørensen “Sanctions on Unfair Terms in Consumer Contracts. The Danish Example”, *Journal of European Consumer and Market Law* (2014) 4:224–232
- REINHARD STEENNOT, “Public and Private Enforcement in the Field of Unfair Contract Terms”, *European Review of Private Law* 4-2015 [589–620]
- Mónica JÓZON, “Judicial governance by unfair contract terms law in the EU: Proposal for a New Research Agenda for Policy and Doctrine”, *European Review of Private Law* 4-2020 [909–930]

2. Υποθέσεις

I. Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-240/98 to C-244/98, *Oceano Grupo Editorial SA* v. *Rocio Murciano Quintero and Salvat Editore SA* v. *Jose M. Sánchez Alc`on Prades* et al., απόφαση ημερομηνίας 27.6.2000
- C-473/00, *Cofidis SA* v *Jean-Louis Fredout*, απόφαση ημερομηνίας 21.11.2002
- C-237/02, *Freiburger Kommunalbauten*, απόφαση ημερομηνίας 1.4.2004
- C-70/03, *Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* v. *Βασίλειου της Ισπανίας*, απόφαση ημερομηνίας 9.9.2004
- C- 168/05, *Elisa María Mostaza Claro* v *Centro Móvil Milenium SL*, απόφαση ημερομηνίας 26.10.2006
- C- 243/08, *Pannon GSM Zrt* v. *Erzsébet Sustikné Gyórfi*, απόφαση ημερομηνίας 4.6.2009

- C-40/08 Asturcom Telecomunicaciones, απόφαση ημερομηνίας 6.10.2009
- C-372/99, Commission of the European Communities v. Italy, απόφαση ημερομηνίας 24.1.2002
- C-453/10, Jana Pereničová και Vladislav Perenič κατά SOS financ spol. s r. o. απόφαση ημερομηνίας 15.3.2012
- C-618/10 Banco Español de Crédito, απόφαση ημερομηνίας 14.6.2012
- C-472/11 Banif Bank, απόφαση ημερομηνίας 21.2.2013
- C-415/11 Aziz, απόφαση ημερομηνίας 14.3.2013
- C-92/11, RWE Vertieb AG, απόφαση ημερομηνίας 21.3.2013
- C- 226/12, Constructora Principado SA, απόφαση ημερομηνίας 16.1.2014
- C-26/13 Kasler, απόφαση ημερομηνίας 30.4.2014
- C-34/13 Kušionová, απόφαση ημερομηνίας 10.9.2014
- C-143/13 Matei, απόφαση ημερομηνίας 26.2.2015
- C- 110/14, Horatiu Ovidiu Costea, απόφαση ημερομηνίας 3.9.2015
- C-377/14 Radlinger, απόφαση ημερομηνίας 21.4.2016
- C-168/15 Tomášová, απόφαση ημερομηνίας 28.7.2016
- C- 186/16, Ruxandra Paula Andriciu κ.λπ, απόφαση ημερομηνίας 20.9.2017
- C-176/17, Profi Credit Polska S.A. w Bielsku Białej, απόφαση ημερομηνίας 13.9.2018
- συνεκδ. υποθέσεις C-70/17 και C-179/17, Abanca Corporación Bancaria, απόφαση ημερομηνίας 26.3.2019
- C-125/18 Gómez del Moral Guasch, απόφαση 3.3.2020
- C-452/18, XZ, απόφαση 9.7.2020
- C-269/19 Banca B, απόφαση ημερομηνίας 25.11.2020
- C- 478/99 Commission v. Sweden, απόφαση ημερομηνίας 7.5.2022

II. Κυπριακών Δικαστηρίων

- Αρ. Γεν. Αίτησης 93/2021, Ε.Δ. Πάφου ΔΥΠΚ v. V.M. Developing Limited, απόφαση ημερ. 30.12.2021

- Αρ. Γεν. Αίτησης 177/20, ΕΔ Λευκωσίας ΔΥΠΚ v. Societe General Bank Cyprus Limited, απόφαση ημερομηνίας 25.2.2021
- Αρ. Γεν. Αίτησης 65/18, Ε.Δ Λάρνακας ΔΥΠΚ v. Λεωνίδας Κίμωνος ως εκκαθαριστής της εταιρείας G.H. & Son Ltd κ.α, απόφαση ημερ. 12.10.2018
- Αρ. Γεν. Αίτησης 64/18, Ε.Δ Λάρνακας ΔΥΠΚ v. Λεωνίδας Κίμωνος ως εκκαθαριστής της εταιρείας G.H. & Son Ltd κ.α, απόφαση ημερ. 10.9.2018
- Αρ. Γενικής Αίτησης 19/2021, Επαρχιακού Δικαστηρίου Αμμοχώστου, Διευθυντή Υπηρεσίας Προστασίας Καταναλωτή v. AB OASIS PARK DEVELOPMENT LIMITED κ.ά, απόφαση ημερομηνίας 8.3.2022
- Συρίμη v. Οργανισμού Παγκυπριακή Χρηματοδοτήσεις Δημόσια Εταιρεία Λτδ (2010) 1 ΑΑΔ 1131
- Καλλικάς v. Ελληνική Τράπεζα Λτδ (2010) 1 ΑΑΔ 1238. Frakapor Courier Ltd κ.α. και Τράπεζα Κύπρου Δημόσια Εταιρεία Λτδ. ECLI:CY:AD:2016:A286, Πολ. Εφ. 9/2011, ημερομηνίας 15.06.2016).
- XXXXX Μιχαηλίδη κ.ά. v. Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία Εταιρεία Πέγειας, ECLI:CY:AD:2018:A311
- Αρ. αγωγής 948/2013, Ε.Δ. Αμμοχώστου, Συνεργατική Εταιρεία Διαχείρισης Περιουσιακών Στοιχείων Λτδ v. XXXXX Ιωσήφ κ.ά., απόφαση ημερομηνίας 22.12.2021
- Αρ. Αγωγής 125/13, Ε.Δ. Λευκωσίας, XXXX Νικολάου v. Τράπεζα Κύπρου Δημόσια Εταιρεία Λτδ, απόφαση ημερ. 12.5.2020, ECLI:CY:EDLEF:2020:A228,
- Αρ. Αγωγής 5345/2013, Ε.Δ. Λευκωσίας, Gordian Holdings Ltd v. Persona Century Holdings Ltd κ.ά., απόφαση ημερ. 9.11.2021, ECLI:CY:EDLEF:2021:A576

III. Αγγλικών Δικαστηρίων

- Director General of OFT v. First National Bank [2001] UKHL 52
3. Κατευθυντήριες γραμμές για την ερμηνεία και την εφαρμογή της Οδηγίας 93/13/ΕΟΚ που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019